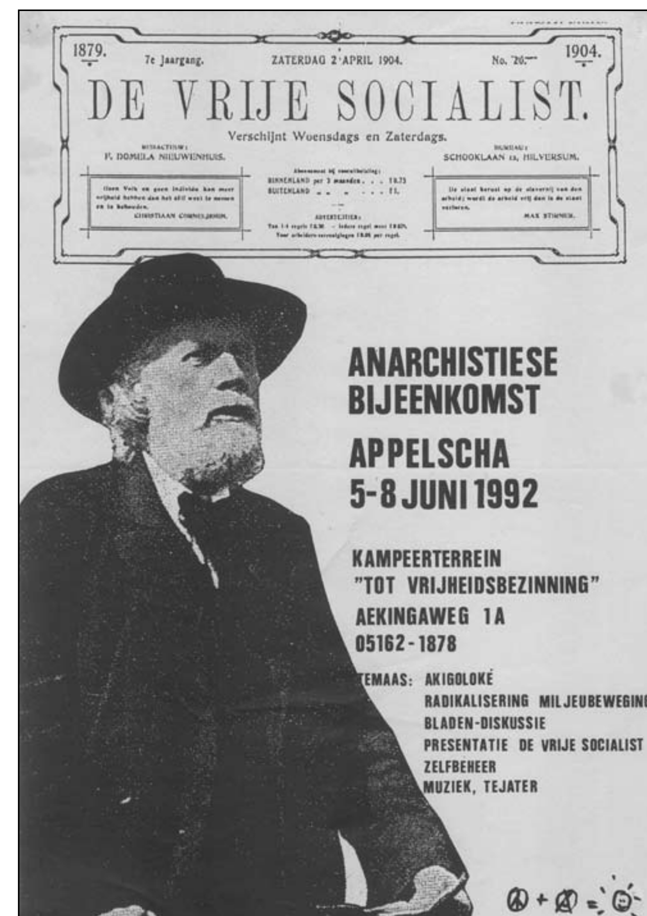
Arie Hazekamp	*REDACTIONEEL*	*1*
Arie Hazekamp	*TACHTIG JAAR PINKSTERLANDDAGEN (1933 - 2013)*	*2*
Igor Cornelissen	*HULP AAN DE KLASSENVIJAND* *Bijvangst 1*	*36*
Martin Smit	*OPROER EN OPSTAND* *Hard Rain 21*	*39*
André de Raaij	*MAOÏSTEN & ANDERE TRIVIA* *Dubbele boterham met kaas 7*	*42*
Thom Holterman	*TUSSEN ANARCHIE EN ANARCHISME* *Uit het land van Proudhon 22*	*44*
Boudewijn Chorus	*VONNIS MAAKT VAN MANNING EEN SPION* *Sterke verhalen 14*	*46*
Hans Ramaer e.a.	*BOEKBESPREKINGEN*	*49*

Prijs van dit nummer 5,- euro.

Tachtig jaar Pinksterlanddagen – **de AS** 183

TACHTIG JAAR
PINKSTERLANDDAGEN

DE AS 183

de AS

anarchistisch tijdschrift

41ste jaargang, nummer 183, nazomer 2013.
De AS verschijnt in vier afleveringen per jaar en is een uitgave van
Stichting de AS, Moerkapelle. ISSN-nummer 0920-3257.
Betalingen: de AS, Moerkapelle; (rek. nr. 4460315)
IBAN NL57 INGB 0004 4603 15; BIC INGBNL2A
Jaarabonnement: 18,- euro; buiten Nederland 26,- euro.
Druk: BGS, Schiedam. *Opmaak:* Atalanta, Utrecht.
Adreswijzigingen: per post of per e-mail (wimdelobel@planet.nl).
Nieuwe abonnementen: gaan in met het eerste nummer van de jaargang, tenzij anders aangegeven bij bestelling. Zonder opzegging worden abonnementen verlengd.
Adres: postbus 43, 2750 AA Moerkapelle; wimdelobel@planet.nl
Redactie: Boudewijn Chorus (eindredacteur a.i.), Marius de Geus, Arie Hazekamp, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Jaap van der Laan, Wim de Lobel, André de Raaij, Hans Ramaer, Martin Smit, Rymke Wiersma, Hanneke Willemse.
Verder werkten mee: Jan Bervoets (ill.), Igor Cornelissen.
Publicatie van een bijdrage impliceert niet dat daarin of daardoor redactionele standpunten worden weergegeven.
Digitaal archief: www.tijdschrift-de-as.nl. *Weblog:* http://libertaireorde.wordpress.com
E-mailredactie: redactie@tijdschrift-de-as.nl
Bestellingen: wimdelobel@planet.nl

Redactioneel

De Pinksterbijeenkomsten in Appelscha, die in dit nummer centraal staan, ontstonden uit de antimilitaristische gezindheid van de anarchistische jongerenbeweging in de jaren twintig van de vorige eeuw en groeiden in de dertiger jaren uit tot de belangrijkste manifestatie van de vrij-socialistische beweging in de drie noordelijke provincies van ons land. De Pinksterlanddagen werden een jaarlijkse traditie die honderden deelnemers trok, mede dankzij de totstandkoming van het eigen terrein 'Tot Vrijheidsbezinning' in Appelscha. Het propagandistisch belang was groot. Het programma was een belangrijke graadmeter van wat de beweging bezig hield. De dagen droegen bij tot het onderhouden van de onderlinge contacten en versterkten de verbondenheid met de beweging.
Ook na de Tweede Wereldoorlog golden de Pinksterlanddagen als hoogtijdagen van de anarchistische beweging. De verbondenheid met het door anarchisten onderhouden en met duurzame voorzieningen gefaciliteerd terrein, dat bijzondere plekje aan de rand van een prachtig natuurgebied, droeg daaraan bij. De uitstekende sfeer in vrijwel al die jaren, de vrijwillige en belangeloze medewerking aan het zelfbeheer van de camping en de dagen, de tevredenheid bij de talloze medewerkers, dat alles maakt de Pinksterlanddagen tot een unieke belevenis. Dat zijn ook de redenen waarom de Pinksterlanddagen konden uitgroeien tot de belangrijkste anarchistische manifestatie van Nederland. De in deze AS *beschreven geschiedenis van de Pinksterlanddagen illustreert in veel opzichten de thema's van de anarchistische beweging in de afgelopen decennia. De Pinksterlanddagen vormen een prachtige traditie. Nederlandse anarchisten voelen zich terecht verplicht deze in ere te houden. (AH)*

TACHTIG JAAR PINKSTERLANDDAGEN (1933-2013)

Arie Hazekamp

Aan de rand van het Nationaal Park Drents-Friese Wold in Appelscha bevindt zich het anarchistisch kampeerterrein 'Tot Vrijheidsbezinning'. Het is dit jaar tachtig jaar geleden dat het terrein werd aangekocht om te dienen als thuisbasis voor de Pinksterlanddagen. De combinatie van een meerdaags festival met politieke bijeenkomsten en cultuur waarbij de honderden deelnemers hun tenten opslaan, is uniek.

Diverse generaties anarchisten hebben zich voor de organisatie van de dagen sterk gemaakt. In de jaren twintig en dertig in de vorige eeuw, waren dat de toenmalige anarchistische jongeren, afkomstig uit de noordelijke provincies. Na de Tweede Wereldoorlog kregen zij steun van hun kameraden van de *Federatie van Vrije Socialisten* (FVS). Vanaf de jaren zestig raakten jongeren die door de dreigende atoomoorlog politiek bewust werden, betrokken bij de organisatie. Provo zorgde voor een opleving van het anarchisme en de toestroom van jongeren naar Appelscha. Vanaf 1970 waren opnieuw noordelijke jongeren verantwoordelijk voor het jaarlijkse programma. De 'Beweging van '80' zorgt voor een volgende opleving van de Pinksterlanddagen. Antimilitaristen zoals totaalweigeraars, krakers en feministen bevolkten het terrein met Pinksteren. Op dit moment zijn het anarchisten in diverse sociale bewegingen en anarchistische groepen die actief zijn op het terrein in Appelscha. De Pinksterlanddagen vormen anno 2013 een platform voor politieke discussie en activiteit waar uitwisseling plaatsvindt, plannen worden gesmeed, vaardigheden worden geoefend en (soms) actie gevoerd. Dat roept de vraag op hoe de Pinksterlanddagen konden uitgroeien tot de belangrijkste anarchistische manifestatie van Nederland.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Als gevolg van de Eerste Wereldoorlog en de hoop op revolutionaire veranderingen, groeide in ons land een generatie jongeren op die ontvankelijk was voor het anarchisme. Zij sloten zich begin jaren twintig aaneen in het *Vrije Jeugd Verbond* (VJV). In deze kring was het de Amsterdammer Jo de Haas (1897-1945), die in 1923 het idee opperde een manifestatie te organiseren om de jeugd te mobiliseren tegen militarisme. Zijn idee vond voldoende weerklank om in 1924 de eerste 'Pinkstermobilisatie' in Amersfoort te houden. Pinksteren bood de mogelijkheid voor kamperen.
De autoriteiten waren in hoogste staat van paraatheid. Het terrein van de manifestatie werd permanent bewaakt. Militaire objecten in de omgeving werden beveiligd en de daar gelegerde soldaten met verlof gestuurd. Rond vliegveld Soesterberg waren heidebranden geweest, wat de commandant in verband bracht met de 'kwaadwillige bedoelingen van die anarchistische elementen.'
De eerste Pinkstermobilisatie trok enkele honderden bezoekers uit het hele land. Er werd muziek gemaakt en gecolporteerd met bladen in Amersfoort, wat schermutselingen opleverde met de politie. Openbare meetings met sprekers uit de beweging vormden de hoofdmoot van de bijeenkomst. Het antimilitarisme werd verwoord door Jo de Haas. Herman Schuurman en Jo Meijer hielden lezingen met titels als *Over en tegen politie* en *Menschelijkheid*. Hiermee werd duidelijk dat de jongerenbeweging een radicale en een gematigde vleugel kende.
De oproep van Jo de Haas vond ook in het Friese Appelscha navolging. Daar vond de eerste *Revolutionaire Anti-Militaristische Landdag* plaats. De reisafstand naar Amersfoort was voor veel noorderlingen een hindernis gebleken. De keus voor Appelscha lag voor de hand. Dit veendorp was van oudsher een bolwerk van het vrije socialisme. Appelscha telde een grote groep anarchistische jongeren, veelal kinderen van gelijkgestemde ouders. Men had ervaring met de organisatie van grote openbare bijeenkomsten in de buitenlucht. Tenslotte lag het dorp gunstig ten opzichte van Groningen en Drenthe. Deze Landdag overtrof qua opkomst de eerste Pinkstermobilisatie. Er kwamen ruim zeshonderd mensen naar Appelscha. Jo de Haas zette in zijn rede de noodzaak van geestelijke ontwikkeling uiteen. Voorts sprak Klaas Blauw, geboren en getogen in het nabij gelegen Wijnjeterp. Hij zou later dat jaar opzien baren door een ongeval met zijn revolver, waarbij hij om het leven kwam.

PINKSTERMOBILISATIES

Na het succes van de Pinkstermobilisatie vond een jaar later een vervolg plaats op het voorterrein van de Engendaalschool in Soest. De school werd in gebruik genomen als keuken en kantine. Bij deze Pinkstermobilisatie bleek de opkomst groter dan bij de eerste keer. Veel nieuwe gezichten waren afkomstig uit de veenstreken in het noorden van het land. Uit het programma bleek dat het VJV deels bestond uit jongeren die zich niet uitsluitend op het anarchisme wenste te oriënteren. Dat verklaarde de aanwezigheid van de communist Jacques Engels, die sprak over *De Revolutionairen, wat hen bindt en wat hen scheidt.* Hij betoogde dat het anarchisme te eenzijdig en dat het communisme te gecentraliseerd was, waardoor het kwetsbaar was voor corruptie. De jongeren dienden een synthese te vinden tussen centralisme en federalisme, tussen communisme en anarchisme. Deze zienswijze werd heftig bestreden door Anton Constandse en Herman Schuurman. Zij wilden het antimilitarisme van de vrije jeugdbeweging niet dienstbaar maken aan de 'politiek' (van de communisten). Constandse hield een rede over *Jeugd en Anarchisme*, waarin hij de overeenkomsten tussen beide ter sprake bracht. "Het enthousiaste en overgegevene, het breken met elken dwang, het verzet tegen discipline en tucht, ... 'Doe wat je wil!'"
In de aanloop naar de derde Pinkstermobilisatie in 1926 trad een scheiding der geesten op. Degenen die zich voor het anarchisme uitspraken groepeerden zich vanaf eind 1923 rond het blad *De Moker*. De vleugel die een bredere oriëntatie voorstond, schaarde zich rond het tijdschrift *De Branding*. Zij verliet het VJV en richtte het *Verbond van Opstandige Jeugd* (VOJ) op.
Desondanks bleven beide stromingen samenwerken in de organisatie van de Pinkstermobilisatie. De derde mobilisatie was een internationale met wederom Soest als locatie. De autoriteiten hadden krasse maatregelen getroffen. Alle we-

gen naar de vliegbasis Soesterberg waren afgesloten. De burgemeester van Soest was vervangen door een legerkapitein. Aan de grens werden door de douane alle buitenlanders geweigerd met als eindbestemming Soest of Amersfoort. Iedereen die zich buiten het kamp bevond, werd door aanwezige agenten gevolgd. Propaganda buiten het kamp trachtte men tegen te gaan. Er was ongeveer evenveel politie op de been als er deelnemers waren. En deelnemers waren er in ruime mate, bijna vijfhonderd.
Volgens Jo de Haas, die de bijeenkomst opende, werd door de maatregelen eens te meer bewezen van welke kant volgens de regeerders het gevaar dreigde. Hij wees op de bijeenkomst van de sociaal-democratische AJC in Amsterdam, die van de autoriteiten de beschikking had gekregen over legertenten. Extra treinen waren ingezet om de deelnemers te vervoeren.
Voor de derde Pinkstermobilisatie waren vrijwel uitsluitend buitenlandse sprekers uitgenodigd. De aanwezigen luisterden naar geestverwanten uit Berlijn, Parijs, Brussel, en Zurich. 's Avonds was er een kunstavond met een Amsterdamse mandolineclub, het VJV-zangkoor uit Rotterdam en de bekende declamator Jan Mesman. Ook werd onder het mom van *Das elastische Acht* door Duitse kameraden de achturige werkdag aan de kaak gesteld. De volgende dag sprak Marcia Williamson over dienstweigeren in Engeland tijdens de Eerste Wereldoorlog. Er werden protestnota's opgesteld inzake mishandeling van dienstweigeraars in Rusland en Tsjecho-Slowakije.
Op aanraden van de Vlaamse antimilitarist Hem Day werd `s avonds na afloop de grondslag gelegd voor de *Anarchistische Jeugd Internationale* (AJI). Doelen van het AJI waren het organiseren van een persdienst voor de jongeren, het verlenen van hulp aan politieke 'misdadigers' en het organiseren van internationale jeugdbijeenkomsten. De AJI kreeg echter in het buitenland geen navolging en ook binnenslands zou zij geen rol van betekenis spelen. Vanaf 1927 verscheen er sporadisch een in het Esperanto geschreven blaadje.
Verschillende deelnemers aan het Pinksterkamp beschouwden de oprichting van de AJI als een onderonsje van 'bonzen'. Sommigen waren bij de oprichtingsvergadering weggestuurd onder het mom dat het geheim was. Voorafgaand aan de oprichting was gesteld dat het zou gaan om een Antimilitaristische Jeugd Internationale. Tijdens de vergadering zelf werd de ware naam duidelijk. De Branding-groepen namen meteen afstand van de AJI, vanwege het expliciete anarchistische karakter van deze nieuwe organisatie.
De aanwezige noordelijke groepen stelden voor de komende mobilisatie in Appelscha te houden in plaats van in het westen. Dit voornemen werd met instemming begroet. Hier werd een traditie geboren.

SCHEIDING DER GEESTEN

De Pinkstermobilisatie die in 1927 moest plaatsvinden in Appelscha was van meet af aan de inzet van een machtsstrijd tussen de beide organisaties die de jongerenbeweging telde. Het VOJ bracht een organisatiecomité in stelling met vrijwel uitsluitend noorderlingen, aangevuld met Jo de Haas. Hij had inmiddels zijn buik vol van het heftige 'Moker'-cultuurtje in de Amsterdamse jongerenbeweging. Hij vertoefde daarom veel in de drie noordelijke provincies. Het VOJ wenste zich vooral door toedoen van De Haas duidelijk te onderscheiden van het VJV. Daarom besloot zij in plaats van de term Mobilisatie het begrip Pinksterlanddagen (PL) te introduceren. De term Landdagen werd in Appelscha al gebruikt bij de jaarlijkse antimilitaristische bijeenkomst die rond het begin van de zomer werd gehouden.
Het VJV hield in Amsterdam haar eigen voorbereidingsvergadering voor de Pinkstermobilisatie '27. Zij besloot eveneens dit evenement in Appelscha te houden. Herman Schuurman, lid van deze voorbereidingsgroep, huurde het benodigde terrein van Staatsbosbeheer. Dat hij dit stiekem had gedaan in de pauze van een gezamenlijke vergadering van de jeugdbeweging in Appelscha, werd hem bijzonder kwalijk genomen door de uit het dorp afkomstige VOJ-ers. Jo de Haas verklaarde daarop 'de oorlog' aan Schuurman. Een nieuw conflict was geboren.
De noordelijke Mokerjongeren waren het niet eens met deze gang van zaken binnen het Amsterdamse VJV, waar de Mokerianen dominant waren. Tinus Veenstra van de Mokergroep Oosterwolde en anderen protesteerden tegen deze 'onzedelijke handelingen' van hun voorbereidingscomité. Bemiddelingspogingen startten om beide groepen te laten samenwerken rond de Pinksterbijeenkomst. Zowel Moker- als Brandinggroepen riepen onder de naam *Noordelijke Revolutionaire Jeugdgroepen* op om de kwestie op te lossen. Tinus Veenstra riep beide organisaties op om samen de Pinkstermobilisatie voor te bereiden en wel op dezelfde grondslag als de afgelopen jaren. Dit zou een revolutionaire antimilitaristische strekking inhouden en niet specifiek een anarchistische. De Amsterdammers dienden daarop een motie in waarin men weigerde nog langer samen te werken met Jo de Haas, en een tweetal andere prominenten uit het VOJ-kamp. Hen werd verweten door hun onderlinge ruzies met Herman Schuurman een rem op de beweging te zijn. Schuurman zelf was al uit het voorbereidingscomité van het VJV gestapt. De vergadering in december 1926 in Wijnjeterp ontaarde in een fikse ruzie tussen de Haarlemmers (initiatiefnemers van het VOJ) en de Amsterdammers met verwijten over en weer omtrent de scheuring van het VJV. De tot samenwerking neigende noorderlingen kwamen er op de door henzelf georganiseerde vergadering niet meer aan te pas.
Een pauze moest worden ingelast om de gemoederen te bedaren. De Amsterdamse motie werd afgezwakt tot een versie waarin gepleit werd tot samenvoeging van beide comités tot een tijdelijk samenwerkingsverband, waarna op de Pinkstermobilisatie een oplossing gevonden moest worden. Deze motie werd met ruime meerderheid aangenomen. Maar daarmee waren de problemen niet opgelost. Jo de Haas kondigde aan te stoppen met spreekbeurten, nadat in *De Vrije Socialist* stukken waren verschenen afkomstig van Amsterdamse VJV-ers, die hem aanvielen. Daarop besloten de belangrijkste VOJ-groepen (Groningen en Haarlem) af te zien van verdere samenwerking met het VJV vanwege gebleken onverdraagzaamheid. Dit werd in een circulaire uiteen gezet. Deze circulaire leidde tot kritiek van de noordelijke Mokerjongeren vanwege de suggestieve inhoud ervan. Men stelde dat het merendeel van de VOJ-ers nu wel nee tegen de voorgenomen samenwerking met het VJV zou zeggen.

Ze kregen gelijk. Bijna alle VOJ-groepen stemden met het genomen besluit in. Daarbij werd meteen opgemerkt dat deze gang van zaken bespottelijk was. Het betekende immers dat er twee Pinksterlanddagen in dezelfde plaats gehouden zouden gaan worden. Deze bizarre situatie werd ook door het VJV ingezien en zij besloot elders een terrein te regelen. Het huurcontract van Herman Schuurman werd aan het VOJ overhandigd. Het wegvallen van het VJV leverde de verwachting op dat het kamp kleiner zou worden. Was dit financieel wel haalbaar? De gedachte werd geopperd samen te werken met de oudere vrije socialisten in het noorden. Deze hielden onder de noemer van het *Noordelijk Propaganda Comité* (NPC) ieder jaar met Pinksteren een regionale bijeenkomst in Veendam, maar zij stemden niettemin in met het voorstel in samenwerking met het VOJ in 1927 Pinksterlanddagen in Rolde te organiseren.

PINKSTERLANDDAGEN 1927

Het kamp van het VOJ in Rolde werd geopend door Wim Koppen, de Haar–lemmer die een centrale rol in de organisatie vervulde. De grote schuur waar hij sprak was door de overvloedige regen tot de nok gevuld met ruim vijfhonderd mensen. De eerste spreker, Jo van den Eijnde, waarschuwde tegen de gevaren van alcohol en morfine. Het was de bedoeling dat zijn rede gevolgd zou worden door een colportagetocht door Rolde. Aanwijzingen dat de streng gereformeerde bevolking tegen hen was opgeruid, leidde tot afzien van dit voornemen.
Vervolgens kwam *De Branding* ter sprake. Het blad had een oplage van vijftienhonderd exemplaren. Vóór de afsplitsing van het VJV was dit nog vijfduizend exemplaren. De oplage bleek te gering om financieel quitte te draaien. Volgens Jo de Haas hadden voornamelijk de noordelijke jongeren die weer met *De Moker* waren gaan samenwerken, hier schuld aan. Zij werkten niet meer met *De Branding*. Ondanks een voorstel het blad op te heffen, werd besloten Jel van der Ploeg, de redactieadministrateur, uit haar functie te ontheffen, omdat zij het contact met de noordelijke Mokerjongeren niet goed onderhouden had.
Tijdens de optocht voorafgaande aan een openbare meeting in Assen werd de stoet aangevoerd door het muziekkorps *Liberté* uit Emmer-Compascuum, dat geheel bestond uit vrije socialisten. De optocht was op het laatste moment verboden door de burgemeester van Assen, maar daar trokken de deelnemers zich niets van aan. Toen men alsnog vanaf het Stationsplein de stad in wilde, drong een grote politiemacht de ongeveer zevenhonderd demonstranten terug naar het plein.
Tegelijkertijd met het kamp in Rolde vond de Pinkstermobilisatie van het VJV in Enschede plaats onder de noemer *Tegen rood en wit militarisme, tegen kapitalisme, ter bevrijding van de menschheid*. Dat was een bekend motto van het oude VJV, zonder uitgesproken anarchistische boodschap. Dit kamp trok beduidend minder bezoekers dan dat in Rolde. De onderlinge discussie woekerde na beide kampen verder. In een ingezonden brief in *De Arbeider* stelde de Amsterdammer Wim Wessels dat het VOJ had gebroken met diegenen die zich als anarchisten uitspraken, maar dat op de meeting propaganda werd gemaakt voor anarchisme; dat er drie uitgesproken anarchisten spraken; en dat er propaganda was gevoerd in het anarchistische blad *De Arbeider*. Dus restte voor hem de vraag waarom nu de scheuring in de jeugdbeweging eigenlijk nodig was?
Derk Ploeger reageerde met de opmerking dat als de omstandigheden daartoe noopten, er geen enkel probleem was om samenwerking met de libertaire ouderenbeweging te zoeken, maar daarmee was het VOJ nog geen uitgesproken anarchistische jeugdbeweging. Het VOJ wilde zich blijven openstellen voor anderen. Ploeger gaf toe dat het VOJ grotendeels bestond uit zich anarchistisch 'voelende' jongeren. Over de onderlinge machtsstrijd liet hij zich niet uit. Jo de Haas liet zich wel provoceren en bediende zich van termen als "t Amsterdamse vuilnis', 'diep-zedenlooze Mokerbeweging' en 'het zijn schurftige schapen die de roskam vrezen', wat hem een standje van de redacteur opleverde.
Voor de organisatie van de jaarlijkse *Revolutionaire Anti-Militaristische Landdag* in Appelscha later dat jaar werd samengewerkt tussen noordelijke Mokeren VOJ-groepen. De controverse strekte zich niet uit tot de lokale groepen in het noorden.

MOBILISATIES IN EMMEN

De situatie dat er jaarlijks twee Pinkstermobilisaties werden georganiseerd zou blijven voortduren. De Hollandse jongeren hielden tot de Tweede Wereldoorlog hun bijeenkomst vaak op wisselende plaatsen in Noord-Holland. De jongeren uit de drie noordelijke provincies kwamen met Pinksteren tussen 1928 en 1930 samen in Emmen. Vanaf 1928 werd de jeugdbeweging gekenmerkt door een neergang, veroorzaakt door het ouder worden van de betrokkenen en het ontbreken van nieuwe aanwas. De uitgave van *De Moker* werd gestaakt, terwijl ook *De Branding* ter ziele ging. De organisaties VJV en VOJ werden opgeheven of verdwenen geruisloos van het toneel. Veel actieve jongeren van weleer traden toe tot de organisaties van de 'ouderen'.
De noordelijke Mokerjongeren bleven tot 1933 actief in de veenstreken van Groningen en Drenthe. In 1928 sloten zij zich aan bij de exploitatiecommissie van het weekblad *De Arbeider,* dat in Groningen verscheen. Tevens traden ze toe tot het *Noordelijk Propaganda Comité* (NPC), dat vooral bijeenkomsten organiseerde. Ook voormalige jongeren uit het VOJ sloten zich bij het NPC aan. Zo kon het gebeuren dat Mokerjongeren samenwerkten met voormalige VOJ-leden in de Pinkstermobilisatie van 1928. Hiervoor werd alleen in de drie noordelijke provincies gemobiliseerd, met steun van het NPC, waarbij vrijwel alle actieve vrij-socialistische groepen in Groningen en Drenthe waren aangesloten. Voor het eerst werd er een bus gehuurd om de deelnemers te vervoeren. De mobilisatie trok ruim zeshonderd bezoekers, die luisterden naar B.H. Lansink, Jo de Haas en Jan Bijlstra. Het NPC zou blijvend bij de organisatie van de noordelijke Pinkstermobilisatie betrokken blijven.
In 1930 kende de Pinkstermobilisatie in Emmen zo'n zeshonderd bezoekers. Het landelijke *Verbond van Anarchistische Jongeren* dat na de periode van *De Moker* en *De Branding* tot stand kwam, was inmiddels ter ziele. Dit leidde bij de noordelijke groepen tot nieuwe initiatieven. Enkele jongeren gaven een nieuw blad uit, *De Opruier* geheten, dat gretig aftrek vond. Ook werden enveloppen gemaakt met kernachtige spreuken en verschenen er tweekleurige prentbriefkaarten die getekend waren door Luc. Kisjes.

Dat het nieuwe blaadje aansloeg, bleek uit de goede resultaten van de colportagetochten.
In 1931 kreeg de bijeenkomst met Pinksteren haar definitieve naam. De Pinksterlanddagen werden vanaf dat jaar steevast in Appelscha gehouden. Aanleiding vormde de behoefte de samenwerking tussen de Friezen en de Groningers een vaste grondslag te geven. De organisatie van de Landdagen raakte in handen van de twee regionale groepen die het anarchisme propageerden, te weten het *Fries Propaganda Comité* (FPC) en het *Noordelijk Propaganda Comité* (NPC). Voor dit doel werd ieder jaar een terrein gehuurd van Staatsbosbeheer voor de som van tien gulden. Dit stuk grond stond bekend als 'de kuil', een diep dal in de duinen van de staatsbossen van Appelscha nabij het dorp. Het bevindt zich waar thans het geheel gerenoveerde openluchttheater is gelegen.
Met Pinksteren naar Appelscha gaan, werd een vaste gewoonte van de vrije socialisten uit het noorden. Naast een inhoudelijk gedeelte waarin diverse sprekers hun licht lieten schijnen op brandende kwesties, bood het programma een cultureel gedeelte met zang, muziek, toneel en declamatie. Daarnaast werd het een jaarlijks trefpunt en weerzien van oude bekenden, waar plannen aangaande te voeren acties werden doorgesproken en op vrije voeten gestelde dienstweigeraars welkom werden geheten. Bijzonder was dat er gezamenlijk werd gekampeerd in het bos.
Het motto van de Pinksterlanddagen van 1932 paste in de toenmalige tijdsgeest: *Tegen oorlog en fascisme*. In 1933 werd het terrein in de staatsbossen opnieuw gehuurd. Drie dagen voor Pinksteren kreeg de *Vrije Groep Appelscha* botweg te horen dat de vergunning werd ingetrokken. De bij de Landdagen betrokken anarchisten waren voorbereid op het intrekken van de vergunning. De internationale verhoudingen waren na de machtsovername van Hitler in Duitsland in januari 1933 verscherpt, in Nederland stak in dezelfde periode een reactionaire wind op na de muiterij op het marineschip de Zeven Provinciën.

HET TERREIN 'TOT VRIJHEIDSBEZINNING'

Door de snel toenemende tegenwerking voorzagen de anarchisten in Appelscha dat het weldra afgelopen kon zijn met het houden van revolutionaire bijeenkomsten in het bos. Dit bracht de timmerman/aannemer Tinus Veenstra op het idee om in Appelscha een eigen terrein aan te schaffen waar de Landdagen ongestoord doorgang konden vinden. Veenstra besprak zijn idee eerst in de *Vrije Groep Appelscha*. Hij vond steun voor zijn plan bij twee geestverwanten uit Leeuwarden, Jan de Haan en sigarenmaker Andries de Vries. Beiden togen per fiets naar Appelscha om met Veenstra een tweetal geschikte locaties te bekijken. De eerste locatie was verder van het dorp Appelscha gelegen en bevond zich naast de boswachterswoning. Dit terrein was bijna drie maal zo groot als het tweede stuk grond, en er bevonden zich twee woningen op dit stuk land. Hiervoor zou heel veel geld op tafel moeten komen, terwijl de beweging eigenlijk geen geld had. Het tweede terrein was een stuk bouwland aan de rand van de staatsbossen ten zuiden van de Aekingaweg in Oud-Appelscha. De eigenaar was Andries Baas, de overbuurman van Veenstra, een keuterboertje. Deze wilde wel af van dit stuk grond. Het was namelijk scheef aangelegd, hetgeen voor bewerking onpraktisch was. Baas werkte ook voor Staatsbosbeheer en was daardoor afhankelijk van boswachter Van Emst. Daardoor konden de vrije socialisten dit stuk land niet rechtstreeks van Baas kopen omdat zijn werk bij de boswachter daardoor gevaar liep. Er werd over dit plan dan ook verder met niemand gesproken. Aankoop zou geen enkele kans van slagen maken. Vervolgens verzonnen de anarchisten een list. Geestverwant Binne Rooks, die een oomzegger was van de eigenaar, kocht het terrein en liet zijn oom in de waan dat zijn belangen persoonlijk van aard waren. Rooks fungeerde als stroman en verkocht het land weer door aan de in het leven geroepen *Stichting Tot Vrijheidsbezinning*, die op 20 november 1933 tot stand kwam. Hiermee was een bedrag gemoeid van vijfhonderd gulden dat renteloos geleend werd van drie geestverwanten. Andries de Vries en Cathrinus Mulder, een koopman uit Duurswoude, leenden ieder honderd gulden, terwijl Theun de Jong, chef van de socialistische coöperatie in Assen, maar liefst driehonderd gulden in de onderneming stak. Laatstgenoemde verzon de naam van de stichting. Het heeft lang geduurd voordat dit drietal werd terug betaald. De beweging was immers 'zo arm als de mieren'.
Dat het eigendom van het terrein in de vorm van een stichting werd gegoten, was het idee van Mr. S.K. de Waard uit Groningen. Deze advocaat was een links-liberaal die de noordelijke vrij-socialistische beweging voortdurend juridisch ter zijde stond. Gezien het voortdurende onderlinge geharrewar in de beweging had hij de vorm van een vereniging afgeraden. Het terrein zou zo een speelbal van elkaar bestrijdende groepen kunnen worden. De Waard stelde ook de stichtingsakte op. Contributies van geestverwanten zouden het terrein financieel draaiende moeten houden. Hoofddoel van de stichting was 'het geven van gelegenheid tot kampeeren en het houden van bijeenkomsten, een en ander ten dienste en tot bevordering van de vrijheidslievende socialistische beweging in den ruimsten zin'.
Met de aankoop van het terrein door Rooks in het voorjaar van 1933 waren de Pinksterlanddagen van 1933 nog niet gered. Het stuk bouwland raakte niet bijtijds gereed om als terrein te fungeren. Gelukkig kon uitgeweken worden naar een heideveldje ten zuiden van het huidige zwembad in Appelscha. Enkele leden van de *Vrije Groep Appelscha* wisten dit voor elkaar te krijgen. Zo werd de actie van de autoriteiten om de Pinksterlanddagen te verhinderen doorkruist. Op de dagen zelf verscheen bij de ingang een haag van marechaussees om de deelnemers te intimideren, terwijl de burgemeester vanaf veilige afstand het gebeuren met een verrekijker in de gaten hield. Gedurende de dagen was steeds een agent aanwezig die aantekeningen maakte, maar dit was voordien al niet niet ongebruikelijk bij openbare bijeenkomsten van de beweging.

PINKSTERLANDDAGEN VANAF 1934

De eerste Pinksterlanddagen op het eigen terrein vonden in 1934 plaats. Boswachter Van Emst was zo verbolgen dat hij op de scheiding met de staatsbossen een prikkeldraadafrastering liet aanbrengen. Geestdriftig werd het bouwland door vele handen belangeloos tot kampeerterrein omgebouwd. Voor de drinkwatervoorziening werd een put geslagen terwijl primitieve sanitaire

voorzieningen getroffen werden. Het kale stuk land werd beplant met jonge bomen. Stro moest het opwaaiende zand in toom houden hetgeen maar gedeeltelijk lukte. Op de Pinksterlanddagen van 1934 was het op zaterdag en zondag goed weer, maar de regen en wind op maandag 'maakten ons tot complete negers'. Het veld was nog voor driekwart kaal. Geld voor graszaad ontbrak. Naderhand werd zaad geoogst uit hooiland van de geestverwante boer Jan van Zanden uit Appelscha, waardoor het terrein van gras kon worden voorzien. Elk jaar groeiden de bomen hoger en werd de grasmat steviger. Voor de bijeenkomsten tijdens de Landdagen werd een tent gemaakt van palen, steigerplanken en zeilen, waarmee de kosten konden worden gedrukt. Het hout werd geleend van timmerlui, maar wel gemerkt, want een timmerman die goed hout had geleverd, wenste geen rotte planken terug.

In 1935 trof fotograaf Harm Kleinhuis tijdens de dagen een marechaussee aan in de bosjes achter de tent die aantekeningen maakte. Deze werd met een andere foto in het anarchistische weekblad *De Arbeider* geplaatst met als onderschrift 'de belangstelling voor en achter de tent'.

In de tweede helft van de jaren dertig groeiden de dagen uit tot de grootste manifestatie van vrije socialisten in het noorden. In 1936 probeerde de organisatie een buitenlandse spreker te strikken, maar dit bleek te hoog gegrepen. Er kwamen dat jaar driehonderdvijftig bezoekers naar de dagen. Dit 'geringe' aantal werd veroorzaakt door het slechte weer, waardoor veel mensen die anders met de fiets zouden zijn gekomen, thuis waren gebleven.

De dagen werden op zaterdagavond geopend met het gezamenlijk zingen van de Internationale, waarna er een bont en onderhoudend programma volgde. Tijdens de redes op zondag werd door zowel Jo de Haas als Max van Praag de teloorgang binnen de beweging benadrukt. De verscherpte overheidsrepressie, tegenover de anarchistische beweging alsmede de interne twisten over het al dan niet steunen van de (gewapende) strijd van de Spaanse anarchisten tegen Franco (1936-1939), eisten hun tol. De kampvuurrede van Jo de Haas gaf moed: `Jo heeft ons allen weten te bezielen met een warm dienend idealisme, het kenmerk van het kampvuur.'

Op de Landdagen in 1937 spraken Anton Constandse over de toekomst van het anarchisme en Cor Huisman, afkomstig uit de *Jongeren Vredes Actie* over de noodzaak van antimilitarisme. De Groningse mevrouw Eimers declameerde uit het werk van Van Collum (Slachtveld), Multatuli en Heyermans. Jan Mispelblom Beyer verzorgde een cursusvergadering die gewijd was aan de *Bond van Anarcho-Socialisten* (BAS). Er werd dat jaar een grote vergadertent gebouwd die het eventuele slechte weer voor de vijfhonderd bezoekers diende te trotseren. In 1938 stond Miselblom Beyer wederom op de sprekerslijst samen met Jo de Haas en Binne Herder, timmerman uit de stad Groningen.

Meestal verliepen de Pinksterlanddagen zonder noemenswaardige problemen. Een uitzondering betrof het jaar 1939. Het *Fries Propaganda Comité* weigerde medewerking te verlenen aan de Landdagen van dat jaar, het gevolg van een nieuwe affaire rond Jo de Haas. Onbekenden probeerden hem het werk voor de beweging onmogelijk te maken, aan de hand van een belastende brief en

PINKSTER-LANDDAGEN
1975
16, 17, 18, 19 MEI
een diskussieweekend over vrij-socialisme in de praktijk
in Appelscha (Fr.)
op het kampeerterrein van het Noordelijk Gewest van
Vrije Socialisten

1955

PROGRAMMA & DISKUSSIEMAP: f 3.50 op postgiro 2133679 t.n.v. t. weggemans, leeuwarden
OPGAVE & INLICHTINGEN: tony weggemans, sumatrastr. 43, leeuwarden
05100-51786

daarnaast compromitterende slaapkamerfoto's waaruit diens homoseksualiteit bleek. Jo de Haas was op dat moment sterk bij dit Friese Comité betrokken en weigerde samenwerking met degenen die niet achter zijn zienswijze stonden. Dit bracht een conflict met de Groningers voort, aangezien deze in hun weekblad *De Arbeider* onvoldoende stelling zouden nemen tegen de chanteurs. De voorbereiding van de Pinksterlanddagen liep door dit conflict vertraging op maar uiteindelijk werd de zaak uitgesproken want het FPC werkte nadien mee aan de dagen. Jo de Haas was een van de sprekers. Ditmaal met Max van Praag, Gé Nabrink en opnieuw Jan Mispelblom Beyer. Het thema van het debat was: *Hoe moeten we ons als anarchisten organiseren?*
Er stond een kunstavond gepland waaraan een inleiding vooraf ging getiteld *Kunst als hoogste levensuiting*, gevolgd door de vertrouwde klanken van het zangkoor en het muziekcorps uit Emmer-Compascuum. Dat jaar kreeg niemand meer vrije toegang. Wel waren de toegangsprijzen verlaagd. Een doorlopende kaart kostte 35 cent, een dagkaart 25 cent, terwijl de meeting 15 cent entree per persoon bedroeg.
Ook op andere momenten werden er bijeenkomsten op het terrein in Appelscha georganiseerd. In augustus 1939 hield het FPC een weekend waar Max van Praag, afkomstig uit de kring rond het blad *Bevrijding* sprak over *Wat is onze weg?* Het zou een van de laatste openbare activiteiten zijn die de beweging voor de Tweede Wereldoorlog organiseerde. Weliswaar waren de voorbereidingen van de Landdagen in 1940 in volle gang, maar de Duitse inval voorkwam dat de dagen doorgang konden vinden. Om te voorkomen dat de Duitse bezetter het terrein en de bezittingen van de *Stichting Tot Vrijheidsbezinning* zou confisqueren, werd het terrein in oktober 1940 verkocht. Voorzitter van de Stichting Andries de Vries, verkreeg zodoende het eigendom over het terrein. Hij betaalde dezelfde prijs van vijfhonderd gulden waarvoor het stuk grond in 1933 was aangekocht. Het zittend bestuur, onder wie Tinus Veenstra, had de boeken dusdanig creatief bijgehouden dat de Stichting na deze verkoop per saldo geen geld meer bezat. Zo grepen de Duitsers bij confiscatie mis.
De noordelijke anarchisten troffen elkaar in de oorlogsjaren toch enige malen op het terrein. In 1942 vergaderden ze er in bijzijn van Jo de Haas en kwamen ze tot de conclusie dat elke openlijke manifestatie van de anarchistische beweging pure zelfmoord zou betekenen. Een dergelijke bijeenkomst heeft mogelijk ook in 1943 plaatsgevonden, waar opnieuw Jo de Haas bij aanwezig was. In deze periode dat er niet gekampeerd mocht worden 'herschiep het terrein zichzelf in een prachtig paradijs', zo werd naderhand geconstateerd. Andries de Vries droeg na de oorlog het terrein over aan de beweging die na de oorlog meteen herrees. In 1949 kwam het eigendom opnieuw te berusten bij de *Stichting Tot Vrijheidsbezinning*, die dat jaar werd heropgericht.

TRADITIE HERSTELD

Meteen na de bevrijding van de Duitse overheersing in 1945 troffen de lokale anarchisten uit Appelscha voorbereidingen voor het houden van de Pinksterlanddagen op het terrein. Over deze bijeenkomst is weinig meer bekend dan de in- en uitgaven, aangezien op dat moment de anarchistische pers nog niet was herrezen. Uit deze cijfers valt af te leiden dat er zo'n tweehonderdvijftig tot driehonderd bezoekers moeten zijn geweest. Er was een batig saldo van ruim driehonderd gulden. Dit werd bestemd voor het terrein en voor het monument dat men op het terrein wilde plaatsen ter nagedachtenis van de geestverwanten die door de Duitse bezetter waren omgebracht.
Dit monument kwam in september 1946 gereed en werd met een grote manifestatie in het dorp Appelscha omlijst. Bij de onthulling op het terrein waren zo'n zeshonderd mensen aanwezig, die werden toegesproken door Jacques Rees. Speciale aandacht ging uit naar Jo de Haas die enkele weken voor het einde van de oorlog door de Duitsers werd gegrepen toen hij per fiets op weg was van Emmer Compascuum naar Appelscha. Samen met acht anderen werd hij in de omgeving van Assen gefusilleerd. Zijn lichaam werd gevonden in een massagraf. Na te zijn gecremeerd werd zijn as bijgezet in het monument op het terrein.
De Pinksterlanddagen van 1946 konden zich in een recordaantal bezoekers verheugen, zo'n zevenhonderd tot achthonderd mensen, grotendeels uit het noorden afkomstig. De 'open lucht meeting' op zondagmiddag trok zelfs een duizendkoppig publiek. De redes van Jacques Rees en Max van Praag vonden, opgeluisterd met zang en muziek, een aandachtig gehoor. De interne besprekingen richtten zich op het komende vrij-socialistisch congres waar een nieuwe landelijke organisatie van anarchisten zou worden opgericht.
Zelf hadden de noordelijke anarchisten na de bevrijding het *Noordelijk Gewest van Vrije Socialisten* (NGVS) opgericht dat naast individuele leden bestond uit zeven plaatselijke groepen. Op een bijeenkomst van het NGVS in juni 1946 zou tot aansluiting bij de *Nederlandse Bond van Vrije Socialisten* (NBVS) besloten worden, zoals de nieuwe organisatie heette. Aan haar orgaan, *Socialisme van Onderop*, werkten de noordelingen reeds mee. Hierdoor werd het aloude ideaal in anarchistische kring van één organisatie met één blad verwezenlijkt, zo redeneerde men. Hoewel, *De Vrije Socialist* met haar eigenzinnige redacteur Gerhard Rijnders bleef net als voor de oorlog buiten deze landelijke organisatie.
De Pinksterlanddagen zouden voortaan vanuit het NGVS worden georganiseerd. De dagen verliepen volgens een vast patroon dat voortborduurde op hetgeen voor de oorlog gebruikelijk was. Zo vonden de bijeenkomsten plaats in een grote tent die tot 1950 achthonderd mensen zitplaatsen bood. De dagen startten pas op zaterdagavond, aangezien voor velen deze dag nog een werkdag was. Kinderen moesten op zaterdagmorgen nog naar school. Omstreeks acht uur 's avonds werden de Landdagen door de voorzitter van het NGVS geopend, waarna de Bonte Avond volgde, een mengeling van zang, muziek, film en voordrachten door 'eigen krachten' verzorgd. De noordelijke beweging beschikte over voldoende eigen sprekers. De zondagochtend werd besteed aan een wandeling door de bossen van Appelscha. Voor de kinderen vonden er spelactiviteiten plaats. Vanaf de jaren vijftig veroorzaakte Fré Boerema de nodige opwinding met zijn poppenkastvoorstellingen.
's Middags stond de 'openbare meeting' geprogrammeerd waarvoor gerenommeerde sprekers uit de beweging werden uitgenodigd, die redevoeringen hielden over van belang geachte kwes-

ties. Voor deze bijeenkomst werd aanvankelijk een entreeprijs gevraagd van 25 cent maar in de loop van de jaren vijftig werd de toegang gratis. Op zondagavond werd een kunstavond gehouden, een voortzetting van hetgeen voor de oorlog gebruikelijk was. Hier traden bekende artiesten op, het liefst voordrachtskunstenaars, die werken declameerden van geliefde auteurs als Multatuli en Herman Heyermans. Declamator Jan Mesman trad meermalen op en bedankte het publiek omdat het zo geweldig had meegeleefd. Voor deze activiteit gold een afzonderlijke entreeprijs van één gulden. Beide avonden werden afgesloten door het gezamenlijk zingen van de Internationale. De maandagmorgen was gereserveerd voor cursusvergaderingen waar interne onderwerpen aan bod kwamen die voor de beweging van belang waren. Daarnaast vond er een afsluitende nabespreking plaats.

De deelnemers kwamen hoofdzakelijk uit de drie noordelijke provincies, maar ook uit de aloude bolwerken van de beweging, zoals uit de kop van Noord-Holland (Wieringen), Amsterdam en Twente. Op de Landdagen was, in tegenstelling tot wat in het westen gebruikelijk was, een belangrijk deel 'jeugdigen' aanwezig. In Appelscha wezen rode richtingwijzers hen de weg naar het terrein. Tijdens de Pinksterlanddagen werd in de naoorlogse jaren in toenemende mate gekampeerd. Daarvoor was een kampeervergunning nodig, die bij de ANWB kon worden verkregen. Er werd geslapen op stro dat verkrijgbaar was op het terrein en in de jaren vijftig kon worden besteld bij de beheerder, Binne Herder. Enkele honderden bezoekers overnachtten op de kampeerboerderij van de geestverwante boer Witvoet.

Een bron van zorg op het terrein bleef het gebrek aan voorzieningen. Vaste sanitaire voorzieningen ontbraken terwijl de waterputten te weinig of een te slechte kwaliteit gaven. Het stichtingsbestuur spande zich in om de accommodatie te verbeteren. In 1948 zette men een beproefd middel in: een verloting. Getracht werd vijfentwintighonderd loten voor 25 cent te verkopen. De hoofdprijs was een volledig emaillen keukenuitzet, overige prijzen betroffen boekwerken, naast luxe- en huishoudelijke artikelen.

De financiering van de Landdagen was een hachelijke zaak. Het huren van een tent kostte destijds, met toebehoren zoals verlichting, vloer en podium, al honderden guldens. Dat was de reden dat er vanaf 1948 werd aangedrongen op een zogeheten garantiefonds waar sympathisanten geld aan konden doneren, zodat een buffer werd gecreëerd. Niettemin wensten de organisatoren de deelnamekosten zo laag mogelijk te houden, "om (ook) de minst gesitueerde geestverwant in de gelegenheid te stellen aanwezig te kunnen zijn". Rond 1950 bedroeg de deelnemersprijs voor alle activiteiten 1,25 gulden.

GESTADIGE TERUGLOOP

Dat het NGVS vanaf 1950 zich met de financiële haalbaarheid van de dagen ging bemoeien werd ook gevoed door de dalende bezoekersaantallen. De aanvankelijke belangstelling voor de Pinksterlanddagen na de oorlog, ingegeven door de behoefte aan het vrije woord na vijf jaren van dictatuur en onderdrukking, daalde door het groeiende klimaat van de Koude Oorlog. De progressieve doorbraakgedachte, die ook in anarchistische kring opgeld deed en er toe leidde dat vooroorlogse organisaties van anarchisten als de *Internationale Anti-Militaristische Vereniging* (IAMV) en het *Nederlandsch Syndicalistisch Vakverbond* (NSV) niet werden heropgericht, leed schipbreuk. Er volgde een periode van restauratie waarin de oude verzuilde, maatschappelijke verhoudingen werden hersteld. Deze ontwikkeling weerspiegelt zich in de onderwerpen die op de diverse Pinksterlanddagen aan de orde kwamen. Tot 1950 waren de sprekers met positief ingestelde thema's opvallend aanwezig, zoals in 1947 met *De pessimisten hebben ongelijk* (Jacques Rees) en *De weg naar wereldvrede en universeel geluk* (Jan Bakker). In 1951 was de toon wezenlijk anders toen Arie Bom (Den Haag) sprak over *De chaos van deze tijd* en Jan Kolthek (Amsterdam) met *Onze taak in deze tijd* de ernst van de nieuwe internationale verhoudingen aan de kaak stelde: "Onze keuze in de nieuwe oorlog is Rusland noch Amerika maar die een van de hele mensheid."

In de jaren daarna stond het antimilitarisme centraal. In 1953 was het motto van de meeting *Tegen de oorlogsvoorbereidingen*, een jaar later behandelde Bertus Bot *Het probleem van de angst*. De editie van 1955 keerde zich tegen alle vormen van oorlogsgeweld en het geëxperimenteer met waterstofbommen in het bijzonder. In 1957 besprak Bart Haan de gevaren van de atoomoorlog.

Halverwege de jaren vijftig liep de belangstelling voor de Pinksterlanddagen verder terug. In 1953 waren er zo'n driehonderdvijftig bezoekers, een jaar later werd gesproken over 'beduidend minder bezoekers'. In hetzelfde jaar moest het formaat van het weekblad *Recht voor Allen*, sinds 1952 de opvolger van *Socialisme van Onderop* verkleind worden vanwege financiële problemen. De tegelijkertijd opgerichte *Federatie van Anarchisten in Nederland* (FAN) die de NBVS verving, veranderde uit propagandistisch oogpunt haar naam in *Federatie van Vrije Socialisten* (FVS).

Nadat door toedoen van Binne Herder het garantiefonds van de Landdagen gevuld was met tweehonderd gulden, durfde het NGVS het aan om in 1955 een grote tent te huren die plaats kon bieden aan vijfhonderd mensen. Sindsdien werd gepoogd van dit fonds een succes te maken. Het financiële voortbestaan hing er immers vanaf. Het doel van vijfhonderd gulden werd niet gehaald maar de opbrengsten waren groot genoeg om de verliezen van de Pinksterlanddagen te kunnen opvangen.

Dit was het geval in 1956, toen de opkomst tegenviel. Geconstateerd werd dat er lusteloosheid in de beweging heerste en dat de jongeren, net als elders ontbraken. Men trachtte het isolement te doorbreken door niet uitsluitend sprekers uit eigen kring te benaderen, zoals het geval was met de gewaardeerde Ds. De Ridder uit Kolham, die zowel in 1957 als in 1958 over de vrede sprak. In 1957 wordt vermeld dat de lezers van *Recht voor Allen* van deelname aan de dagen afzien. Vanuit Holland werd de opkomst ieder jaar iets groter. Klaagzangen over de tanende opkomst sorteerden effect want vanaf 1958 nam het bezoekersaantal toe. In 1959 later was de tent zelfs geheel bezet. Dat jaar werden voor de 25ste keer de Pinksterlanddagen op het eigen terrein gehouden. 'Reden om feest te vieren hebben we niet, ligt trouwens ook niet in de aard van deze bijeenkomst besloten,' zo werd geconstateerd. Desondanks waren vele oudgedienden naar Appelscha gekomen. Prettige bijkomstigheid was dat de dagen een batig

noordelyk gewest
vrye socialisten
organ. PINKSTERLANDDAGEN 1978
thema "SAMEN OVERLEVEN"
terrein aekingaweg 3 appelscha

progr.: za. 14u. ch.v. oostrom: de evolutie + film
20u. film: bezetting enka glanzstoff
zo. 10.30u. th. holterman: de mens en zyn (het) recht

saldo te zien gaven.
Ondanks de moeilijkheden gelden de jaren vijftig als de gouden jaren op het kampeerterrein. De jongeren van weleer kregen gezinnen en brachten veel vrije tijd door op het kampeerterrein. De saamhorigheid was groot en er heerste een sterke onderlinge sfeer van kameraadschap. In dit nog caravanloze tijdvak kampeerde men overwegend in tenten, en hielp men elkaar volop. Het ondernemen van gezamenlijke activiteiten gold als vanzelfsprekend. De ontwikkeling van het terrein werd eendrachtig verder ter hand genomen. In 1953 kwam een klein stenen huisje gereed dat als berghok dienst deed en dat tijdens de Pinksterlanddagen gebruikt werd als kantine. Voor het aanleggen van waterleiding werden obligaties verkocht, maar het duurde tot 1960 voor deze voorziening gereed kwam. Deze werkzaamheden werden volledig in eigen beheer uitgevoerd.
Twee jaar daarna verrees een 'prachtig moderne' was- en toiletgelegenheid met een aparte afdeling voor dames en heren, die maar liefst vierduizend gulden (achttienhonderd euro) kostte. In gerenoveerde vorm is dit gebouwtje nog altijd als zodanig in gebruik. Verantwoordelijk voor het financiële beheer van deze investering, was kampbeheerder Binne Herder, een oudgediende in de beweging die zijn sporen ruimschoots had verdiend.

EEN NIEUWE GENERATIE

De Pinksterlanddagen van 1960 vormden een keerpunt in de organisatie van de dagen. De organisatie verliep moeizaam. Begin mei was er nog geen inleider voor de discussiemiddag gevonden, hoewel vier geestverwanten waren aangeschreven. Ruim een maand later kon Meinte Ringia melden dat het geweldig was meegevallen. Het aantal van vierhonderdvijftig bezoekers stemde tot tevredenheid. In de discussie kwam naar voren dat de oude beweging in veel opzichten te kort was geschoten. De club werd te klein en men ervoer dat het moeilijk was met de eigen zienswijze aansluiting bij anderen te vinden.
Deze discussie werd op maandag voortgezet. In een rustige sfeer werd er in kleine groepjes dieper op de problemen ingegaan. Dit was een werkwijze van voor de oorlog, zoals die op landdagen van het blad *Bevrijding* werd gehanteerd. Ringia besloot zijn verslag in *Recht voor Allen* optimistisch: "De opkomst van deze landdagen is geweldig geweest en wat ons vooral is opgevallen dat is, dat er zoveel jongeren aanwezig waren, wat voor onze beweging van groot belang is."
Voor het eerst werd er na de magere jaren vijftig melding gemaakt van een groeiende aanwezigheid van jongeren op de Pinksterlanddagen. De op leeftijd geraakte vrije socialisten werden geholpen door een veranderend maatschappelijk klimaat. De apolitieke jaren vijftig waarin de economische wederopbouw iedereen in het gareel hield, maakten plaats voor de jaren zestig waarin traditionele gezagsrelaties in toenemende mate ter discussie stonden.
De zorg om een atoomoorlog en de toenemende nucleaire bewapening werkten als een katalysator in het proces van politieke bewustwording van de toenmalige generatie jongeren. In het najaar van 1960 hield het NGVS een weekend waaraan ook 25 jongeren deelnamen. Met de Pinksterlanddagen van 1961 richtte Trijntje de Groot zich tot de aanwezige jongeren waarna enkele van hen zich opgaven voor het onderhouden van nader contact.
In februari 1963 werd gemeld dat er een noordelijke antimilitaristische jeugdgroep was opgericht. Op de Pinksterlanddagen van dat jaar zou een spreker voor de jeugd zou optreden. De bedoeling was dat Zweitze Hoffman, een Rotterdamse dienstweigeraar die gesteund werd door *De Vrije Socialist*, zou spreken over jeugd en antimilitarisme. Ondanks dat Hoffman verhinderd was te spreken bleek de opkomst van het aantal jongeren dusdanig te zijn dat het wegvallen van oude groepen bezoekers uit Wieringen en Emmer-Compascuum meer dan goed werd gemaakt.
Een jaar later werd opnieuw een poging gedaan een jonge dienstweigeraar het woord te laten voeren over het antimilitarisme op de Landdagen. Dries Brunia, rond wiens weigering een aanzienlijke actie was ontketend, sprak zondagmiddag tijdens de meeting over 'principes en alledaagse werkelijkheid'. Zijn rede werd een week later in *Recht voor Allen* gepubliceerd.
Het jaar daarna wilden deze jongeren opnieuw voor een spreker zorgen. De jeugd koos voor de PSP-er Fries de Vries die in 1964 ook van de partij was geweest. Dit maal leidde zijn bijdrage over de situatie in Zuid-Afrika en Vietnam achteraf tot een controverse in *Recht voor Allen*. De Vries, die niet de visie van het vrije socialisme vertolkte, voelde zich neergezet als een politieke kleuter. Hij verweet het blad het eigen gelijk te be-

pleiten en beschuldigde het van sektarisme. Hem werd voorgehouden dat hij op de Pinksterlanddagen gastvrijheid had genoten en de vraag was of de PSP dat andersom óók had gedaan.

Mevrouw Smit-Timmer uit Groningen sprak voor een met jongeren gevulde tent over *Jeugd en seksualiteit.* "Zij stelde de problemen ten aanzien van de sexuele rijping van de jeugd open en eerlijk aan de orde," schreef het regionale advertentieblad *De Nieuwe Oostellingwerver*. Openhartige seksuele voorlichting drong door tot alle lagen van de bevolking. Onderwijs had daarin volgens de spreekster een belangrijke taak te vervullen, omdat ook bij ouders vaak kennis van zaken ontbrak.

GENERATIEKLOOF

De stormachtige opkomst van Provo bracht het anarchisme onder de aandacht van een breder publiek. De jeugd mocht in 1966 andermaal voor sprekers op het programma van de Pinksterlanddagen zorgen en koos voor de Amsterdamse provo's Bernard de Vries en Rob Stolk. De organisatie rekende voor de zaterdagavond op toezeggingen van jonge bezoekers met 'protestzangen'. Helaas lieten beide sprekers verstek gaan.

Bart Haan nam in zijn betoog ook de strijd en de strijdwijzen van Provo mee. In zijn rede *Dwingt automatisering ons tot vernieuwing?* schetste hij de zeer snelle ontwikkeling met de computer. Dat bood perspectief op drastische arbeidstijdverkorting en inschakeling van arbeidskracht in de dienstverlenende sector. "Met de automatisering dienen we te groeien naar de ludieke (spel)maatschappij zoals deze is aangevoerd in Provo IV." De ontwikkeling van de techniek zou tot gevolg hebben dat de eis van 'werk', omgezet moest worden in de eis van 'mens zijn'. "Computers moeten de slaven van de toekomst worden, maar we leven in een klassenmaatschappij en we hebben te vechten voor een klimaat van leefbaarheid van een vrije en onafhankelijke mens," zo meende Haan, die als Amsterdammer de ontwikkelingen rond Provo van nabij volgde.

In de aanloop naar de Pinksterlanddagen van 1967 werden de dagen gekarakteriseerd als een reünie. De toeloop bestond uit mensen van alle leeftijden en de uitstekende sfeer die de dagen kenmerkten werd geroemd. De bezoekersaantallen bedroegen enkele honderden mensen. De toestroom op de vrijdag leidde ertoe dat de *Noordelijke Antimilitaristische Jongeren Groep* (NAJG) een programma op de vrijdagavond organiseerde. De groep ontplooide in toenemende mate activiteiten, waaronder het organiseren van bijeenkomsten over dienstweigeren.

Met de editie van 1967 was het terrein barstensvol. Voor het eerst werd duidelijk dat niet iedereen voor het programma naar Appelscha toog, maar ook om te recreëren. Binnen het NGVS ontstond onbehagen over het groeiend aantal kampeerders dat niet meer op de aloude wijze bij het terrein betrokken was. Behalve dat zij het programma van de Pinksterlanddagen links lieten liggen, deden zij ook niet mee aan de werkweekenden om het noodzakelijke onderhoud aan het terrein te plegen.

Op de gewestelijke vergadering van september 1967 kreeg de oudere garde van het NGVS ook zelf kritiek te verduren van de werkgroep die de Landdagen van dat jaar had voorbereid. De dagen waren de laatste jaren 'gezapig' geweest en het contact met jongeren zou geheel ontbreken. "Van sprekers wordt verwacht dat zij gingen zeggen wat van hen verwacht werd." Het leidde ertoe dat voor het eerst een werkgroep werd geformeerd om Pinksterlanddagen te organiseren waar uitsluitend jongeren in waren vertegenwoordigd.

Deze *Werkgroep PM '68* trok stevig van leer. "De werkgroep is de mening toegedaan dat de PL bij handhaving van haar huidige vorm tot doodbloeden is gedoemd, zo zij al geen gezelligheidsreünie is. De culturele ontspanning tijdens de PL getuigt alleen maar van een zielig amateurisme getuige de toneel- en muziekverenigingen, overigens met alle respect voor de (onnodig) genomen moeite."

De groep meende dat de Pinksterlanddagen een andere invulling dienden te krijgen. De werkgroep richtte zich op jongeren waarbij het programma als trekpleister moest dienen. Na een inleiding zou discussie volgen, onderbroken door een middagpauze. De daarop volgende meeting zou 'geïnfiltreerd' worden met stellingen en contra-stellingen. Rudolf de Jong trad op als adviseur voor de sprekerslijst. Daaruit kwam Anton Constandse naar voren met het onderwerp *Was de Spaanse Burgeroorlog het definitieve einde van het anarchisme?*

Voor de avond was het de bedoeling dat *Theater Terzijde* zou optreden met het stuk *Fiesta* dat handelde over het Spanje van Franco. Dit volkstoneel stond voor 'een stuk keiharde informatie over hoe de wereld er werkelijk voorstaat, en daar hoef je je mooie kleren niet voor aan te doen.' Willem Breuker maakte onder anderen deel uit van deze groep, die maar liefst vijftienhonderd gulden kostte. Het NGVS en de *Stichting Tot Vrijheidsbezinning* stelden zich garant voor zo'n duizend gulden. *Theater Terzijde* kon echter door omstandigheden niet optreden. In plaats daarvan werden films vertoond.

HET EIGEN GEBOUW

In 1967 was een groepje betrokkenen begonnen met het inzamelen van geld om op het terrein een eigen gebouw neer te zetten. Binnen enkele maanden was al een vijfde van het benodigde bedrag binnen. Eindelijk leek een oude wens om een eigen onderkomen op het terrein te creëren binnen handbereik. In de zomer van 1968 was meer dan de helft van de tienduizend gulden binnen en waren de tekeningen ingediend bij de autoriteiten om een bouwvergunning te verkrijgen. Aan het einde van dat jaar was de vergunning rond en werd besloten om het daarop volgende jaar met de bouw te beginnen. Op een paar duizend gulden na was het geld bijeen vergaard.

Begin 1969 werd het bouwwerkplan gepubliceerd waaruit blijkt dat het gebouw er met de Pinksterlanddagen van dat jaar in onafgewerkte vorm zou moeten staan. De bouw liep twee maanden vertraging op doordat niet alle vergunningen waren verstrekt. Storm in het weekend van 12 april blies een derde van het metselwerk omver. Elk weekend bleven er kameraden komen om te werken en zodoende lukte het om in acht weken het gebouw op tijd voor de Landdagen klaar te krijgen. Op zaterdagavond sprak Henk de Groot het openingswoord. Besloten werd een protestbrief te sturen naar de Provinciale Staten van Friesland tegen het besluit om in het Lauwersmeer een militair oefenterrein aan te leggen.

Zondagmiddag sprak het Eerste Kamerlid van de PSP, Otto Boetes, over zijn parlementaire ervaringen. Boetes

sprak de anarchistische jongeren aan, zoals de PSP in bredere anarchistische kring wel meer sympathie ondervond. Zijn buitenparlementaire ervaring betrof vooral de Vietnam-demonstraties. Provo had zijns inziens een positief effect gehad op de bereidheid mee te doen aan buitenparlementaire acties. Het had ertoe geleid dat het parlement zich voortaan van de publieke opinie rekenschap moest geven. Daarmee werd recht gedaan aan de controlefunctie van het parlement ten opzichte van de regering. Boetes meende dat een radicale partij in het parlement spreekbuis kon zijn van deze buitenparlementaire beweging zolang zo'n partij principieel geen regeringsverantwoordelijkheid wilde dragen.
Oudgediende Jelle Klaver hield een inleiding, getiteld *Waarom hebben wij zo weinig vat op de jeugd?* Klaver voerde aan dat de jeugdbeweging in en na de oorlog ontbrak, waardoor de beweging haar natuurlijke aanvullingsbron verloor. Nu was de kloof tussen ouderen en jongeren te groot geworden. De jeugd werd ook bezig gehouden met zaken als televisie en studie. Het 'zelf doen' was in het gedrang gekomen. Lichtpuntjes zag Klaver in de openlijker geworden uitingen van de jeugd, die opstandiger was dan ooit tevoren. De jeugd accepteert minder van ons dan wij van onze ouders, stelde hij. "Wij moeten vertrouwen hebben."

MAATSCHAPPIJANALYSE

Een nieuwe groep jongeren uit het noorden ging aan de slag om de editie van 1970 voor te bereiden. Hieronder bevonden zich opnieuw kinderen van bij het NGVS betrokken ouders. Men toonde zich ambitieus, de Pinksterlanddagen moesten programmatisch en organisatorisch een nieuwe vorm en inhoud krijgen. De groep stelde dat het terrein tijdens de Landdagen geheel in dienst van de dagen moest staan. "De gezellige meute van zonaanbidders, koffiezuipers en koekhappers kunnen we gedurende de PL missen als kiespijn."
Geconstateerd werd dat er bij jongeren steeds meer sprake was van een radicaal en activistisch politiek engagement. "Provo's zeggen 'Provoceer', studenten zoeken het in buitenparlementaire oppositie. Anderen stichten communes, productieve associaties, oftewel zijn bezig met antiautoritaire gemeenschapsordening. Deze problematiek staat centraal in de Informatiemap. Daarvoor is advies gevraagd aan Rudolf de Jong."
Dit keer slaagden de noordelijke jongeren er in een bijeenkomst te organiseren die de beweging een nieuwe stimulans zou geven. Onder het motto *Antiautoritaire oppositie nu* lukte het om kopstukken als de studentenleider Ton Regtien, Roel van Duyn en opnieuw Otto Boetes naar Appelscha te halen. In de tekstbundel die de groep uitgaf staan bijdragen van Rudolf de Jong, Otto Boetes, Kees de Boer, Homme Wedman, Simon Redmeyer, Jan Bervoets, Ger Harmsen, Roel van Duyn en prof. dr. Frits de Jong. Als sprekers zouden naast Regtien en Van Duyn ook de Belgische studentenvoorman Francois Verkammen optreden. Als discussieleider had men de hoop op Anton Constandse gevestigd. Voorts stonden de Maagdenhuisfilm en de Duitse documentaire *Opvoeding tot ongehoorzaamheid* op het programma. De jongeren mochten in het gebouw slapen. In de *Leeuwarder Courant* werden de dagen omschreven als een 'grote ludieke communale solidariteitsmanifestatie'.
Oranje Vrijstaat, de vorm waarin Provo zich verder ontwikkelde, stond centraal in het forum dat spontaan op zondagmorgen plaatsvond en waarin alle kopstukken vertegenwoordigd waren. Het forum vond dat Oranje Vrijstaat onderdeel was van de cultuur van de repressieve tolerantie. Aangezien de noodzakelijk geachte maatschappijanalyse ontbrak, kon kabouterstad Amsterdam het 'siesteem' niet fundamenteel aantasten. Daarom pleitte Toof Brader in *Recht voor Allen* voor infiltratie in de Oranje Vrijstaat. Deze alternatieve staat moest gekoppeld worden aan een sterke ludieke buitenparlementaire actie, die voort zou moeten komen uit een scherpe maatschappijanalyse. Door alternatieven in praktijk te brengen kon ook aan de wenselijk geachte mentaliteitsverandering worden gewerkt. Antiautoritaire opvoeding en democratisering in het onderwijs had hierin ook een taak. Dankzij de eigen economie maakte de Vrijstaat het kapitalisme bovendien consumenten afhandig.
Probleemloos verliep de confrontatie tussen de oudere noordelijke anarchisten en de hippe kabouters niet. Tinus Veenstra was teleurgesteld over het onverdraagzame karakter van de nieuwe bezoekers. Ze kwamen er om te praten en niet om te luisteren. Douwe de Wit sprak van een 'janboel' vanwege het alcohol- en drugsgebruik van de jongeren. Het drankvrije karakter van het terrein was tot op dat moment onomstreden geweest.
Het congres versterkte de beweging in belangrijke mate. Het kreeg een vervolg met als doel het verbreden van de landelijke organisatie van anarchisten. Inderdaad kreeg de *Federatie van Vrije Socialisten* (FVS) een toestroom van jongeren te verwerken. De *Anarchistische Uitgeverij* (AU) en het *Fonds Internationale Solidariteit* (FIS) kwamen van de grond en *Recht voor Allen* fuseerde met *De Vrije*. Het fusieblad ging voort als het 'anarchisties tijdschrift' *De Vrije Socialist*, dat een uitgave werd van de Federatie. Het anarchisme in Nederland stond weer op de kaart.
Voortaan zou er ieder jaar tijdens de nabeschouwing op maandag een werkgroep gevormd worden die de volgende Pinksterlanddagen zou voorbereiden. Uiteraard moest dit wel in samenwerking met het NGVS gebeuren, die ter plaatse zorg droeg voor organisatorische en logistieke zaken. Deze nieuwe werkwijze had tot gevolg dat de opzet en inhoud van de dagen ieder jaar wisselde. In de eerste helft van de jaren zeventig werd een sterke waarde gehecht aan gedegen analyses van de samenleving om goed beslagen de maatschappij te kunnen veranderen.

INTERNATIONAAL CONGRES

Voor de Pinksterlanddagen in 1971 werden verschillende groepen uit de ons omringende landen uitgenodigd. Ook dit maal was de inzet hoog. Op het affiche werden 'anti-autoritaire revolutionairen' opgeroepen naar Appelscha te komen 'waar op een internasionaal anarchisties kongres getracht zal worden een strategie te bepalen om het kapitalisme de nek om te draaien'. Het congres zou starten met het verdelen van de aanwezigen in werkgroepen van vijftien personen. Aan elke werkgroep zouden enkele buitenlanders en tolken moeten deelnemen. Elke werkgroep moest na discussie een verslag opstellen dat in de voltallige vergadering zou worden ingebracht. Daar moest dan worden geprobeerd om tot eenduidigheid te komen.
De oudere garde in Appelscha werd ge-

ANTI AUTORITAIRE OPPOSITIE NU
EEN KONGRES TE APPELSCHA (FR)
OP 16 & 17 MEI 1970 OVER: BUIT
EN PARLEMENTAIRE AKSIE, KOM
MUNE, ASSOSIATIES, KRESJES, OR
ANJE VRYSTAAT, STUDENTENVERZ
ET, DOLLEMINA, ETC...* AANVANG
3 UUR * MET FILMS & O.A. TON R
EGTIEN, OTTO BOETES, ROEL VAN
DUYN * DISKUSSIEMAP FL. 2,- OP
GIRO 175 66 80 – H.ZUIDEMA. D.HAAG
INL. ID. BANKASTR. 145. ◦ & 05 169
458 ◦ K A B O U T E R ◦ KONGRES
NU ANTI AUTORITAIRE OPPOSITIE

confronteerd met geestverwanten uit Duitsland die met de *Rote Armee Fraction* (RAF) sympathiseerden en met jonge anarchisten uit Frankrijk, die zich niets konden voorstellen bij geweldloosheid. Behalve de meningsverschillen over dit vraagstuk deed zich een tweede brandhaard voor, namelijk de vraag welke functie de arbeidersklasse nog vervulde. De bewieroking van arbeiders kon niet elke congresganger bekoren.
In de jaren daarna verschoof het accent tijdens de Pinksterlanddagen meer naar actieterreinen van de beweging, zoals Zuidelijk Afrika in 1973. Dit was het jaar dat er voor het eerst politiek cabaret uit België optrad. *Mong en zijn Vieze Gasten* zouden in de jaren die volgden, uitgroeien tot een enerverend fenomeen op de Pinksterlanddagen. Tot midden jaren negentig waren zij vrijwel elk jaar aanwezig met hun eigen circustent, theatervoorstelling en liedjesprogramma, waarin het aloude strijdlied 'Marianne' nooit ontbrak.
Een jaar later stond Spanje weer op de agenda. Dictator Franco trok internationaal de aandacht met zijn doodvonnissen tegen onder meer anarchisten, die werden voltrokken aan de beruchte wurgpalen. Op de Pinksterlanddagen werden solidariteitsacties met het Spaanse verzet en slachtoffers van het Spaans fascisme besproken. De inmiddels jaarlijks aanwezige Belgische kameraden verstrekten informatie over acties in Zeebrugge om transport van oorlogstuig naar Vietnam te voorkomen.
Een drietal jongeren vormde daarop een nieuw PL-comité. Voor het onderhouden van contacten werd er een oudere medewerker aan toegevoegd. De groep deed een voorstel om af te zien van plenaire discussies en juist in kleinere groepen te werken om zo uitwisseling beter tot stand te brengen.
De editie van 1975 was weer gedegen voorbereid en verliep uitermate gestructureerd. Naar aanleiding van de ervaringen van het voorafgaande jaar wilde de voorbereidingsgroep inzetten op een zinnige uitwisseling van ideeën en ervaringen. Als uitgangspunt gold dat veel jongeren naar de PL kwamen op zoek naar een vorm van actievoeren of leven. Ze waren het vaak niet eens met de ouderen. Strijdpunten waren geweldloosheid en organisatievormen. Het programma moest zowel interessant zijn voor zoekende jongeren als de ouderen.
Als thema koos de groep maatschappijkritiek in woord en daad, op te splitsen in onderdelen als gezin, onderwijs, bedrijf, leger en basiswerk. Over elk thema moesten stukken opgenomen worden in een discussiemap, die als algemene inleiding *Het anarchisme in de praktijk* meekreeg. Het voornemen was reeds op vrijdagavond te starten, zodat het programma met alle betrokkenen doorgesproken kon worden. Centraal stond de praktijk van het vrije socialisme, dat aan de hand van gesprekken in kleine groepen besproken zou worden. In de inleidende tekst van de Uitbuyt (Wereldwinkel Wageningen) wordt gesteld dat anarchisme een soort modewoord is geworden voor studenten en scholieren die graag 'links' willen lijken, maar geen zin hebben om zich 'teoreties' te scholen of zich te organiseren. Van alle discussiegroepen verscheen naderhand in *Recht voor Allen* een uitgebreid verslag. Dit blad was in 1974 opnieuw opgericht omdat *De Vrije Socialist* geredigeerd werd door een groep die zich op het 'libertaire marxisme' beriep. Een fase die overigens maar kort duurde.
In 1976 borduurde men voort op het

idee dat de praktijk van het vrije socialisme centraal moest staan. Zelfbeheer en decentralisatie waren de thema's. Een aantal als zodanig werkzame groepen waren uitgenodigd, zoals *De Vrije Zeefdrukker, de Werkkrant, de Groene Coöp, Renova, Wark, De Alternatieve Bank, Hobbitstee,* het *FIS, Esperanta, Voor de Overlevenden* en *De Kleine Aarde.* Voor het eerst was er sprake van gezamenlijke maaltijden verzorgd door Manna en restaurant De Eenhoorn.

In 1977 stond het 'anarchisme in de praktijk' wederom op de agenda. De discussie erna werd ontsierd door bekvechterij. Er was onenigheid omtrent het alcoholgebruik van jongeren. Dat zat menige oudere dwars. In de nabeschouwing concludeerde Co Bruins dat het verzet van deze jongeren tegen deze 'regel' ook ingegeven was door de suggestie dat iedereen mocht meebeslissen op het terrein. Het verbod op alcohol paste dus niet in de zienswijze van de jongeren die jaarlijks de Pinksterlanddagen bezochten. De geheelonthouding wezen zij af als een verouderd principe. De ouderen wezen op het feit dat wanneer het statutair vast gelegde niet-drinken (een principe uit de vooroorlogse beweging) een probleem vormde, het de jongeren vrij stond elders in den lande een eigen Pinkstermobilisatie te houden.

'Jong' en 'oud' zouden op deze wijze nog geruime tijd tegenover elkaar blijven staan. Tijdens de nabeschouwing van de Pinksterlanddagen van 1977 liepen de gemoederen dermate hoog op dat er voor het volgende jaar geen organiserende groep werd aangewezen!

PLATFORM VAN DE NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN

Aan het einde van de jaren zeventig ontstonden de nieuwe sociale bewegingen. Het breed gedragen buitenparlementaire verzet richtte zich op actieterreinen als militarisme, kernenergie, kraken en feminisme. Anarchisten speelden een belangrijke rol in de radicale vleugels van deze deelstrijden. In de vredesbeweging waren het de antimilitaristen, zoals *Onkruit*, dat in 1974 ontstond en spectaculaire acties uitvoerde. Uit deze kring zouden tientallen jongens hun militaire dienstplicht geheel weigeren. Het eveneens niet willen verrichten van de wettelijk geregelde vervangende dienst werd 'totaalweigeren' genoemd. Tientallen jongens zaten hiervoor tot het midden van de jaren tachtig een klein jaar vast.

In de anti-kernenergiebeweging maakten de anarchisten zich sterk voor de basisgroepen, zodat de 'macht' zou berusten bij degenen die zich werkelijk om de zaak bekommerden. Vanuit de kraakbeweging werden vrijplaatsen gecreëerd, waar alternatieven op allerhande terreinen vorm kregen. In de vrouwenbeweging waren het de anarcha-feministen die een tegenwicht boden tegen obligate emancipatietendensen die uiteindelijk slechts konden leiden tot aanpassing aan het bestaande maatschappelijke systeem.

In 1977 stond een campagne tegen het opslaan van nucleair afval op het programma van de Pinksterlanddagen. Als motto gold het thema *Samen Overleven*, waaruit dezelfde zorg sprak die zo velen aan het hart ging. Naast het feminisme kwam de ecologie aan bod, een thema dat ooit door Provo op de anarchistische agenda was geplaatst.

Opvallend was de twijfel bij bezoekers en organisatoren of er wel een vastomlijnd programma voor de Pinksterlanddagen diende te worden georganiseerd.

Dit speelde bij de groep die de dagen in 1979 voorbereidde. Op zaterdag werd er gedemonstreerd in Gasselte waar radioactief afval in zoutkoepels gedumpt zou worden, een kwestie waar de noordelijke provincies mee werden geconfronteerd. Op zondagmiddag trad de Rooie Reus (Dirk de Vroome) uit Limburg op, een man die met behulp van vermommingen en theatertechnieken de nodige spectaculaire acties ondernam en landelijke bekendheid verwierf.

In 1980 verzorgde *Onkruit* een antimilitaristisch onderdeel waarmee de hele zaterdag gevuld werd. De maandag werd besteed aan de perikelen rond de landelijke organisatie. De *Federatie van Vrije Socialisten* hief zich tijdens deze dagen op en verleende haar 'instituten', het *FIS*, de *AU* en *De Vrije Socialist* zelfstandigheid.

In 1981 liet het NGVS weten zich wel met de kantine te willen bemoeien maar niet met het programma. Op zaterdagochtend zou de eerste plenaire bijeenkomst worden gehouden waarop het programma van de dagen zou worden vastgesteld. Men beriep zich hierbij op de actualiteit die op deze wijze alle aandacht kon krijgen. Deze opzet pakte echter niet goed uit.

Verschillende groepen bekommerden zich vooral om hun eigen onderlinge landelijke besprekingen. In het gebouw gebeurde op zaterdag in het geheel niets! De organisatoren kregen nu het verwijt dat ze wél een programma hadden moeten organiseren waarop de bezoekers zich hadden kunnen richten. De voorzitter van het NGVS moest er aan te pas komen om aan te geven wat er wel geregeld was. Behalve *Mong* betrof dit een toneelgroep uit Groningen. Voor de kinderen was als gebruikelijk een programma georganiseerd, waaronder het al jaren populaire pannenkoeken bakken. Dick Gevers gaf op zondag een uiteenzetting over de repressie in Griekenland en Spanje. De schrik zat er bij het NGVS goed in. Ook in 1982 werd er geen inhoudelijk programma georganiseerd. Het anarchistisch spontanisme leek definitief tot norm verheven. Behalve culturele activiteiten in de avonduren, waaronder Mong, was het de bedoeling dat bezoekers van de Landdagen de agenda verder zouden vaststellen. Alleen een discussie over 'autonomie' kwam van de grond.

De nieuw opgerichte *Anarchistiese Federatie* (AF) kwam wel bijeen en besloot zich op te delen in een drietal gewesten. Naast het aloude noordelijke gewest (NGVS) kwam er nu een zuidelijk gewest. Daarin speelde de *Organisatie van Roermondse Anarchisten* (ORA) een sleutelrol. Tevens kwam de RAAF tot stand, de randstad-afdeling van de AF, waarin Karl Kreuger een stimulerende rol vervulde. Zodoende veranderde het Amsterdamse blad *Anarchistisch Stencil Stapel Werk* (ASSW), dat de landelijke organisatie van anarchisten ondersteunde, haar naam in 'De Raaf'.

In 1983 werd het vijftigjarig bestaan van het kampeerterrein wèl door het NGVS aangegrepen een programma te organiseren. De bijeenkomst werd traditioneel door de voorzitter van het NGVS, Geert de Groot, geopend met een welkomstwoord. Broer Henk de Groot memoreerde aan vijftig jaar NGVS, waarvan feitelijk geen sprake was, aangezien deze organisatie pas na de oorlog werd opgericht. Door de voortdurende regen viel het optreden van diverse groepen op het toenmalige Van Emstplein (genoemd naar een door de nazi's omgebrachte boswachter) letterlijk in het water.

Behalve *De Vieze Gasten* waren *Roodfonk*, antimilitaristisch koor *Amiko* en Belgische groepen als de *Fanfare Arm maar Proper* en theatercollectief *Konteverkeerd* op het jubileum aanwezig. Actuele kwesties als oorlog en vrede, totaalweigeren en het functioneren van basisgroepen stonden centraal. Of een revolutie mogelijk is, werd door inleider Jan Bervoets niet uitgesloten, maar een kleine groep anarchisten zou zo'n omwenteling niet kunnen veroorzaken. Appelscha beleefde dat jaar de primeur van *collectief Rampenplan*. Het warme eten dat de groep verzorgde, schijnt dat eerste jaar niet zo best te zijn geweest. Sindsdien heeft de groep ieder jaar voor de Landdagen gekookt! Gaandeweg bereikten de culinaire kunsten van de groep een hoog peil en heeft de keuken in heel Europa tal van andere kookgroepen geïnspireerd met haar vegetarische en biologische menu's. Aan publiek geen gebrek, zo'n zeshonderd mensen bezochten deze jubileumeditie.

BVD-BEZOEK

In 1984 zou actie gevoerd worden tegen het munitiedepot in Veenhuizen. In de aanloop naar deze Pinksterlanddagen manifesteerde de voorloper van de huidige AIVD, de *Binnenlandse Veiligheidsdienst* (BVD), zich nadrukkelijk, uit angst dat *Onkruit* vooraf actie zou voeren tegen het depot. Antimilitaristen pleegden in deze jaren regelmatig inbraken, waarbij vaak politiek gevoelig materiaal werd buitgemaakt. Daaruit bleek onder meer dat de militaire inlichtingendiensten de vredesbeweging in de gaten hielden.
Diverse betrokkenen kregen bezoek van BVD-ers, waaronder de voorzitter van het NGVS, Nol Streefkerk. Een BVD-er deelde mee dat de camping al jaren in de gaten werd gehouden. In het boek *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst* van D. Engelen (1995) staat beschreven dat aan de Pinksterlanddagen 'operationele aandacht' werd besteed. De politie schreef in de jaren vijftig rapporten over de interne gang van zaken van deze bijeenkomsten. In 1961 werd ook een lijst met deelnemers opgesteld. Ook nadien zijn BVD-verslagen bekend van bijeenkomsten op de Pinksterlanddagen, zoals van een vergadering van het *Landelijk Anarchistisch Overleg* (LAO) in 1988.
De antimilitaristische actie werd afgeblazen vanwege dit BVD-optreden. Voor de hoofdpoort van het complex in Veenhuizen werd wel een demonstratieve manifestatie gehouden. Vanaf het meegebrachte podium zette het antimilitaristisch koor *Amiko* strijdliederen in, aangevuld door de *Fanfare van de Eerste Liefdesnacht*. Jongeren beklommen het hekwerk en maakten een gat in het gaas. Meteen werd er door de dienders die achter het hekwerk stonden opgesteld een waterkanon op de 'onverlaten' gericht. Door tegenwind bereikte de straal niet het podium waar *De Vieze Gasten* optraden. Dat bracht grote hilariteit te weeg. Dat de spuit onklaar raakte en de dienders nat werden leverde nog meer pret op.
Datzelfde jaar was er opnieuw een incident dat terug te voeren was op de botsende culturen van jong en oud. Op zondagavond ergerden de ouderen zich in de grote zaal aan de herrie van de punkmuziek van de jongeren, hun houding en de invloed van alcoholgebruik. Bij het optreden van de Amsterdamse punkband *Krapuul* trok Henk de Groot letterlijk de stekker er uit. Een nieuwe rel was geboren.
Een jaar later werd het NGVS zelf het toneel van onderlinge twisten. Inzet van de strijd was dat de leden van de *Stichting Tot Vrijheidsbezinning* door het NGVS gekozen dienden te worden. De bestuursleden zelf bepaalden wie er zitting hadden in het bestuur. Dit waren steevast de meest betrouwbaar geachte kameraden. De gebroeders Geert en Henk de Groot vonden deze handelswijze niet democratisch en eisten invloed vanuit het NGVS. Wat volgde waren een aantal onverkwikkelijke acties over en weer, waardoor de gebroeders De Groot het veld moesten ruimen. Het was een tragische terugtocht van twee mannen die veel voor de Pinksterlanddagen, het terrein en de beweging hadden betekend.
Tegelijkertijd verdween een groep jongeren die zich sterk had gemaakt voor een nadrukkelijkere vrij-socialistische invloed op het terrein. Het NGVS zou moeten optreden als een federatie van plaatselijke groepen. De jongeren vonden te weinig gehoor bij de zogeheten 'kampeerders', die verweten werd dat zij het terrein slechts gebruikten vanwege de recreatieve functie.
In korte tijd verloren het NGVS en het terrein een flink deel van hun kader. Door alle perikelen was er in 1985 met de Pinksterlanddagen geen sprake van een inhoudelijk programma. Desondanks waren er enige honderden mensen aanwezig.

DE BEWEGING VAN '80

Deze impasse bood gelegenheid aan een nieuwe generatie jongeren om bij te dragen aan de organisatie van de Pinksterlanddagen. Voor het eerst sinds jaren werd er een voorbereidingsgroep gevormd met mensen van buiten het NGVS. Deze werkgroep had de ambitie om in 1986 weer een internationale bijeenkomst te houden. Binnen een maand bestond de landelijke groep uit zeventien personen die enthousiast aan de slag ging. De poging tot internationalisering vond aanzienlijke weerklank in tal van Europese landen en leverde een ordner vol correspondentie op. Als rode draad koos de groep voor *Anarchistische strategie en samenwerking*. Daaraan werd een viertal thema's gekoppeld: antimilitarisme, feminisme, ecologie en syndicalisme.
De groep timmerde publicitair flink aan de weg. Het uitgesproken rechtse Tweede Kamerlid Guathérie van Weezel (CDA) ontketende een rel door in *De Telegraaf* een verbod van de bijeenkomst te bepleiten. Extreemrechtse groepen zouden de landdagen kunnen aangrijpen om wraak te nemen op de gebeurtenissen die eerder dat jaar in Kedichem plaatsvonden. Daar werd een bijeenkomst van de Centrumpartij verstoord, waarbij brand ontstond en de latere echtgenote van partijleider Janmaat een been verloor. Tevens suggereerde het kamerlid dat de organisatie van de landdagen geld aangeboden zou hebben gekregen van een communistische mantelorganisatie, die banden onderhield met de Russische geheime dienst KGB.
Minister Korthals Altes (VVD) zag geen aanleiding tot maatregelen omdat men geen moeilijkheden verwachtte. 'Het congres heeft doorgaans een beschouwend karakter', aldus de minister die verklaarde op de hoogte te zijn van de besprekingen. Burgemeester Hans Lesterhuis van de gemeente Oostellingwerf, waar Appelscha deel van uitmaakt, was boos op Van Weezel, die hij een onruststoker noemde die zijn mond moest houden. In een rechtstreekse confrontatie op *Radio Fryslan* met Oene Bult (voorzitter NGVS en lid van de voorberei-

dingsgroep), de burgemeester en Van Weezel, liet de laatste zich ontvallen dat wanneer anarchisten het voor het zeggen zouden krijgen 'de boel van oost tot west zou branden'.
De inspanningen van de groep werden beloond met het grootste bezoekersaantal uit de historie van de Pinksterlanddagen. Maar liefst dertienhonderd mensen bezochten de dagen, waaronder zo'n honderdvijftig buitenlandse gasten. De NOS gaf verslag in het acht-uurjournaal. Van een aantal andere goede bedoelingen van de werkgroep kwam echter ook dit maal weinig terecht. De koppeling van de vier thema's aan strategie en samenwerking mislukte, omdat de inleiders er aan voorbij gingen. In de discussies voerden de schreeuwers de boventoon en luisterde men slecht naar elkaar. Bij het thema feminisme kon de eerste lezing vanwege het rumoer niet tot een goed einde worden gebracht, waardoor de tweede lezing werd afgeblazen.
Wel bracht het internationale aspect nieuw elan in de anarchistische beweging. Er ontstond een landelijk netwerk van anarcha-feministes dat tot begin jaren negentig actief zou blijven. Zij vonden elkaar op grond van de teleurstellende ervaringen in Appelscha. Mannen mochten voortaan niet meer deelnemen aan hun activiteiten. Daarnaast ontstond het *Landelijk Anarchistisch Overleg* (LAO). Daarin verenigden de voorstanders van organisatie zich met diegenen die gezamenlijk aan de slag wilden. In de periode 1985-1989 lukte dat met de maandelijkse muurkrant *Zwart Behang*, die in een oplage van meer dan duizend stuks tot in de kleinste plaatsen werd verspreid.
Vanuit het zich herstellende NGVS kwam kritiek. De internationale bijeenkomst zou geen vervolg krijgen in

Straatfestival

Zaterdag 21 Mei op het v.Emstplein
13.30 uur. in Appelscha

50 JAAR

Noordelijk Gewest van Vrije Socialisten
en kampeerterrein tot Vrijheidsbezinning

Appelscha. De groep organiseerde in 1988 in het kunstenaarsdorp Ruigoord nog een tweede editie, waar zo'n achthonderd mensen op af kwamen.
De totstandkoming van het LAO droeg bij aan het betrekken van een nieuwe generatie jongeren bij het anarchistisch terrein. Deze generatie maakte zich sterk voor betere omgangsvormen en een betere discussiecultuur in de beweging. Dit streven, dat werd versterkt doordat men elkaar persoonlijk leerde kennen en waarderen, miste uiteindelijk zijn uitwerking niet.
Vanaf het einde van de jaren tachtig dienden diverse collectieven zich aan op het kampeerterrein. Vanuit verschillende steden verkregen groepen jongeren een vaste staanplaats op de camping, wat de verstandhouding met de ouderen op het terrein en binnen het NGVS deed verbeteren. Ook verbeterde de sfeer tijdens de Pinksterlanddagen. De cultuur van de grote bekken verdween stilaan en de 'no-future'-mentaliteit maakte plaats voor een vriendelijkere omgang met elkaar. De bereidheid om mee aan te pakken bij het vele werk nam beduidend toe. Het was ook afgelopen met het provocerende alcoholgebruik op het terrein. Wie toch wilde drinken deed dit voortaan discreet en respecteerde het standpunt van de ouderen. Vanaf de Pinksterlanddagen van 1987 drukten deze jongeren steeds sterker hun stempel op het programma van de dagen.
Vaak verzorgden de nieuwe groepen zelf de onderdelen van het program. Dat gold voor de anarcha-feministes, de antimilitaristische groepen en zeker voor het *Landelijk Anarchistisch Samenwerkingsverband* (LAS), na 1989 de opvolger van het LAO. De groep, die tot 1997 zou bestaan, verzorgde jaarlijks een hoofdonderdeel in het program, zoals rond *veranderingsstrategieën* (1991), *anarchisme in bladen* (forumdiscussie in 1992), *hoe verder na de PL* (1994) en *hedendaags anarchisme en samenwerking* (forumdiscussie in 1995).
De Landdagen bleven als voorheen in het teken van de actualiteit staan. In 1989 waarschuwde advocate Marian Boelema voor artikel 140 WvS, waarmee Nijmeegse krakers en antimilitaristen van het *Vredes Actie Kamp* (VAK-mobiel) het lidmaatschap van een verboden vereniging werd aangerekend. Daarmee gaven de autoriteiten te kennen 'dat je niet ongestraft spelletjes kunt spelen met een bandenprik hier en een klieder verf daar'. Een jaar later vond de ontruiming van het Wolters Noordhof Complex in Groningen plaats, de laatste heftige ontruiming van een landelijk bekend kraakpand. De arrestanten die op diverse locaties vastzaten, werden vanuit de Pinksterlanddagen met lawaaidemonstraties ondersteund, al werden er intern stevige noten gekraakt over het verloop van de ontruimingsactie.

JAREN NEGENTIG

In 1991 vond de afsluiting plaats van de roemruchte kraakperiode met de vertoning van de film *In naam der Wet*, die handelt over de dood van de Amsterdamse kraker Hans Kok. Deze overleed in 1986 onder verdachte omstandigheden in een politiecel, nadat hij bij een kraakactie was opgepakt. Regisseuse Barbara den Uyl lichtte de spraakmakende film persoonlijk toe voor een bomvolle zaal.
In 1992 werd de Utrechtse *VAK-groep* geïntroduceerd die een belangrijke rol zou vervullen als adviseur bij de legalisering van talloze kraakpanden in ons land. De aloude discussie rond zelfbeheer kreeg

er nieuwe impuls door. Nadien zou de groep die nu als *Solidair* door het leven gaat, een rol spelen in de discussie over alternatieve economische verhoudingen. De aandacht voor deze materie bracht ook de *Vrije Bond* op het terrein in Appelscha. Deze afsplitsing van het *Onafhankelijk Verbond van Bedrijfsorganisaties* (OVB) startte als organisatie voor syndicalisme en zelfbeheer, maar werd door anarchisten gedomineerd. Hun blad *Buiten de Orde* werd na de teloorgang van *De Vrije* al spoedig hét blad van anarchistisch Nederland. Uit onvrede met het beleid van *De Vrije*, die een ton subsidie had gekregen en was verkwanseld aan een commerciële uitgeverij, hadden verschillende groepen een eenmalige editie gemaakt met de titel *De Vrije Socialiste*. Daarin werd het hedendaagse anarchisme belicht als spiegel tegenover de reguliere *Vrije*, die zich onttrokken had aan de invloed van de anarchistische beweging waar het blad steeds mee verbonden was geweest.
In 1993 bestond het terrein zestig jaar. Dit werd gevierd met een feestrede van Mong Rosseel, een praatprogramma over *Zestig jaar anarchisme en de PL* en een directe radio-uitzending van het in anarchistische kring populaire radioprogramma OVT (Onvoltooide tijd) van de VPRO. Er volgde de presentatie van het boekje *Vrouwen van Appelscha*. Met ruim vierhonderd deelnemers werden de dagen beter bezocht dan in de jaren ervoor. Voor de oudere garde hield de populaire voorzitter van de vrijdenkers, Jan Vis, een ouderwetse rede over *Anarchisme en religie*. De nieuw opgerichte *Anti-Fascistische Actie* presenteerde zich en bepleitte een solidariteitsactie met een door neonazi's vermoorde Turkse familie in het Duitse Solingen.
De editie van 1994 stond in het teken van *dwarse economie*, waarin andersoortige economische verhoudingen centraal stonden. Een nieuw fenomeen deed zijn intrede onder de noemer van 'Anarcha-sex'. Dit vloeide voort uit de discussie over potten, flikkers en anarchisme die een jaar eerder op de agenda stond. Provocerend stelde men dat een heteroseksueel nimmer een anarchist kon zijn en dat 'wie A zegt moet ook bi zeggen'. De groep was prominent aanwezig en verzorgde een jaar later een masturbatiecursus.
In 1995 waren anarchisten uit Mexico te gast, die betrokken waren bij de strijd van de Zapatistas in Mexico, die tot op de dag van vandaag strijden voor een rechtvaardigere samenleving en pleitten voor machtsvorming van onderop. De Zapatistas wekten wereldwijde sympathie en stonden mede aan de wieg van de anti- of de anders-globaliseringsbeweging die enkele jaren daarna tot volle wasdom zou komen.

ANARCHISTISCH FESTIVAL

In 1997 startte een nieuwe voorbereidingsgroep van de Pinksterlanddagen. Inmiddels waren de verhoudingen op het kampeerterrein sterk verbeterd. Van strijd tussen jong en oud was geen sprake meer. Niet alleen de Pinksterlanddagen werden door de jongeren georganiseerd, ook op het terrein zelf verrichten ze veel werk. Zelfs in het Stichtingsbestuur waren de jongeren nu in de meerderheid. Vele ouderen waren inmiddels overleden, *Recht voor Allen* ging ter ziele en het NGVS werd opgedoekt. Toch ondervond de nieuwe voorbereidingsgroep enige tegenwerking van een drietal ouderen. Zij keerden zich tegen de volledige biologische catering van de dagen omdat deze spullen duurder zouden zijn. Ook het tegelijkertijd plaatsvinden van meerdere programmaonderdelen stuitte hen tegen de borst.
De nieuwe groep was ambitieus en voerde publicitair flink campagne. Er kwam een website van de Pinksterlanddagen en er werden kramen besteld bij een bedrijf waardoor het gepruts met planken en schragen beëindigd werd. De inspanningen van de groep werden beloond met zo'n vijfhonderd deelnemers, aanzienlijk meer dan in de voorafgaande jaren. Dat jaar koos de groep vier hoofdthema's: *maatschappelijke uitsluiting, arbeid, anarchisme en natuurbeheer*, en *anarchisme in je eigen leven*.
De groep zette haar werk in 1998 voort, wat andermaal druk bezochte dagen opleverde. De sfeer dat jaar was ijzersterk. Niet alleen waren er veel thema's, ze waren bovendien veelzijdig. Zo kon men zich wagen aan door *GroenFront* georganiseerde cursussen boomklimmen en tunnelbouwen van. Deze nieuwe anarchistische ecogroep evalueerde ook het Groenoord-gebeuren in Ruigoord, de bezettingsactie ter behoud van het kunstenaarsdorp.
Op het programma stond het thema *anarchisme en spiritualiteit*. Dat zorgde voor een levendig debat. Velen bleken uiting te geven aan een positieve waardering van het verschijnsel spiritualiteit zonder het te vereenzelvigen met allerlei zweverige toestanden. De forumdiscussie over hedendaagse anarchistische stromingen wilde niet op gang komen. De vrees dat gezien de ongekend felle toon waarmee vooraf in het blad *Ravage* was gepolemiseerd de beweging in Appelscha zou splijten, werd niet bewaarheid. Vooral Siebe Thissen, een van de meer oorspronkelijke denkers uit deze periode, moest het hierbij ontgelden. Afwezig bij het forum maakte hij zijn punt duidelijk in de vervolgsessie. Hij betoogde dat het anarchisme tot taak heeft maatschappelijke processen, organisaties en projecten 'zo vloeibaar mogelijk te houden' waar autoritaire krachten uit zijn op 'verstolde' verhoudingen.

TOEKOMSTWERKPLAATS APPELSCHA

In 2000 zette de nieuwe voorbereidingsgroep wederom in op ambitieuze Pinksterlanddagen, onder het motto *Toekomstwerkplaats Appelscha*. De groep wilde namelijk dat elke activiteit op een gestructureerde manier in het teken van de toekomst zou staan. Het moest het passieve karakter van de dagen tegengaan. Tevens moest de samenhang tussen de verschillende thema's, het grotere (anarchistische) verband, de opbouw van een bredere beweging nadrukkelijk aan de orde komen. Om voorbereid te zijn werden alle bezoekers verzocht een vragenlijstje in te vullen over de manier waarop men zich bij het anarchisme betrokken voelde. De doelstelling van de voorbereidingsgroep mocht te hoog gegrepen zijn, haar inspanningen droegen bij aan een actievere houding van de bezoekers dan voorheen het geval was. In 2001 zou deze groep voor het laatst een omvangrijk programma organiseren. Daarin waren meer workshops waren opgenomen waarin het overdragen van vaardigheden centraal stond.
Er volgde een jaar waarin geen programma was georganiseerd omdat na de moord op Pim Fortuyn extreemrechts (*Stormfront*) de Landdagen dreigde aan te vallen. Geheel links, dus ook de anarchisten, werd verantwoordelijk gesteld voor de dood van Fortuyn. Ouders en kinderen bleven massaal weg.
De veiligheid was een serieus item bij

deze Pinksterlanddagen. Op strategische plekken waakte 's nachts een groep bezoekers over het terrein. De gemeente had een noodverordening klaar liggen voor het geval de neonazi's naar Appelscha zouden komen. Men hield de Mobiele Eenheid achter de hand. Door deze commotie was er nogal wat belangstelling van de media. Gelukkig gebeurde er niets.

Het jaar 2003 was het jubileumjaar van het zeventigjarig bestaan. Een deel van de oude organisatoren pakte de draad weer op. Zouden de dromen die men in 1933 had, overeenkomen met hetgeen er nu gebeurt, zo vroeg men zich af? De jaarlijkse landdagen waren uitgegroeid tot de grootste anarchistische manifestatie in Nederland. Nieuwe groepen manifesteerden zich tijdens de dagen. Het programma zat bomvol. Zo kregen de Landdagen voor het eerst sinds jaren weer een circustent, was er een speciaal appelsapje (met anarchistisch etiket) verkrijgbaar, konden er Appelscha T-shirts bedrukt worden en keerde oud-gediende Mong Rosseel c.s. eenmalig terug in het programma. De website kreeg een nieuw jasje. Het blad *Buiten de Orde* gaf een speciale bijlage uit, waarin verschillende mensen terugblikten op de diverse periodes in het bestaan van 's lands enig overgebleven anarchistische traditie. Alle inspanningen ten spijt kwamen er slechts driehonderd mensen naar deze bijeenkomst, wat een gevoelig financieel verlies opleverde.

De feestrede werd uitgesproken door Siebe Thissen, die kritisch naar de anarchistische beweging keek: "De PL is al zeventig jaar lang het enige medium waardoor al die verschillende individuen, groepen en organisaties zich aan elkaar en de buitenwereld kunnen tonen. Of simpeler gezegd, zonder PL zou er wellicht geen Nederlands anarchisme bestaan. Als sociale beweging schijnt het anarchisme weliswaar morsdood, maar als feestelijke herinnering aan het anarchisme blijkt de PL springlevend. Op de PL staat de tijd elk jaar rond Pinksteren drie dagen stil: we komen terecht in een plattelandscommune, waar niets herinnert aan de maatschappij van waaruit we enkele dagen geleden naar Appelscha vertrokken." Na te hebben vastgesteld dat we feitelijk al in een anarchistische samenleving leven aangezien de overheid nauwelijks meer in staat blijkt maatschappelijke ontwikkelingen te sturen, stelde hij het volgende voor: "Laten we het zeventigjarige bestaan van de PL gebruiken om ons te bezinnen op een langdurig verblijf in een anarchistische samenleving."

Het optreden van oud-Spanjestrijder Abel Paz vormde in het programma van 2004 een van de hoogtepunten. De inmiddels overleden Abel Paz gold als de belangrijkste anarchistische historicus over de Spaanse Burgeroorlog. De toen 83-jarige Paz zat jarenlang vast in de kerkers van Franco.

Een ander hoogtepunt dat jaar vormde de komst van Israëlische anarchisten. Zij ageerden samen met Palestijnse bewoners tegen de muur waarmee de regering in Israël terroristen denkt af te schrikken. Deze *Anarchists against the Wall* hebben vanaf eind 2003 op indrukwekkende wijze voortdurend actie gevoerd. Daarbij vielen zwaargewonden als gevolg van beschietingen door het leger. De Pinksterlanddagen waren met vijfhonderd bezoekers druk bezocht, een aantal dat zich tot op heden weet te handhaven. Jonge anarchisten uit de Anarchistische Groep Amsterdam (AGA) sloten zich bij de voorbereidingsgroep aan. In enkele jaren groeide het inhoudelijk programma naar zo'n dertig onderdelen die op drie locaties worden gehouden.

In 2005 vormde een actie bij het deportatiecentrum in Ter Apel een bijzondere gebeurtenis. Zo'n zeventig mensen togen naar Ter Apel om de daar vastzittende mensen een hart onder de riem te steken. Dat werd een emotioneel gebeuren waarbij tranen vloeiden. De primeur van radio-uitzendingen op de dagen was zeer geslaagd. Een team van vrije radio's zond live uit vanaf de camping, te horen in Amsterdam en Wageningen, en via internet. *Adbusters* liet zien hoe je op een creatieve manier een *billboard* kunt bewerken.

In 2006 konden door praktische problemen sommige onderdelen geen doorgang vinden, zoals het optreden van Jo Wilding, een Engelse vrouw die over haar recente ervaringen in Irak zou vertellen. Het had de opmaat moeten worden voor een demonstratie in Oosterwolde tegen de Nederlandse bemoeienis met de oorlog in Irak en Afghanistan, later op de zaterdagmiddag. Daar luisterden ruim tachtig mensen naar Fred van der Spek, de partijleider van de voormalige PSP, die ouderwets ageerde tegen de oorlog. Grotere themabijeenkomsten rond dierenrechten en strafrecht & gevangenissen werden goed bezocht en golden als 'geslaagd'. In workshops kon je bij *Groen Front* leren hoe zogeheten *lockons* werken (waarmee je je kunt vastketenen) en nagespeelde verhoortechnieken ondergaan bij de *Arrestantengroep Amsterdam*. Het thema *Poliziek* ging in op de relevantie van geestverwante lokale politieke partijen. Zo'n vijftig mensen, waaronder betrokkenen bij de *Axiepartij* uit Haarlem, *ROSA* uit Zaandam, *Amsterdam Anders/De Groenen* en *de Haagse Stadspartij* namen deel aan een levendig debat, dat ruw werd afgebroken door binnenstormende kinderen die voor hun jaarlijkse theatervoorstelling de zaal kwamen opeisen.

Twee Amerikaanse anarchistes vertelden in 2006 over de alternatieve hulpverlening in New Orleans, die na de ramp met de orkaan Katrina in de VS een geweldige vlucht had genomen. Ze gingen daarna net als de *Anarchisten tegen de Muur* twee jaar voordien op tour in Duitsland en andere Europese landen.

Steeds meer actieve groepen benutten de Pinksterlanddagen bewust om hun eigen campagnes en activiteiten te promoten. Het maakt het programma levendig en veelzijdig. De voorbereidingsgroep faciliteert en tracht bijzondere groepen of sprekers naar Appelscha te halen, die een interessant verhaal te vertellen hebben. Veelal gaat het om buitenlandse gasten.

Door bouwwerkzaamheden bij de nieuwe buren, de zorginstelling Zeuvenakkers, moest vanaf 2007 een aantal jaren gekampeerd moest worden bij de boer. Het voormalige voetbalveld waar sinds het einde van de jaren zeventig tenten werden opgezet, is sinds enkele jaren in verkleinde vorm opnieuw beschikbaar. De Amerikaanse protestzanger David Rovics wist in 2007 het publiek in Appelscha te overtuigen en de virtuoze Spaanse band *Muyayos de Raïz* kreeg veel waardering, niet in het minst door hun vertolking van de burgeroorlogklassieker *A las Barricadas.* Het kinderprogramma waar de Amsterdamse groep *Kinderpret* al jaren veel tijd en energie in stopt, trok als gewoonlijk veel belangstelling van kinderen in de basisschoolleeftijd.

In de zomer van 2007 teisterde een nooit

eerder vertoonde inzet van politie in Appelscha de *Animal Rights Gathering*, die op het terrein werd gehouden. De jaarlijkse wereldwijde bijeenkomst van dierenrechtenactivisten lag dusdanig onder vuur van media en politiek ('terroristen'), dat alle toegangswegen naar het terrein waren afgezet en iedereen naar identiteitsbewijzen werd gevraagd. Na de nodige schermutselingen met de politie, maakte de burgemeester op verzoek van het kampeerterrein een einde aan de provocerende controles. In het najaar kreeg het kampeerterrein de Domela Nieuwenhuispenning 2007 uitgereikt, als blijk van waardering voor de belangeloze inzet om 75 jaar het vrij-socialistisch terrein in stand te houden. Prominent aanwezig op deze jubileumeditie in 2008 was de oud-campagneleider van Martin Luther King, Harky Klinefelter, nu werkzaam als dominee in de nabije omgeving van Appelscha, stond hij stil bij King's moord veertig jaar voorheen.

Het jubileum werd luister bijgezet met een gratis brochure over 75 jaar Pinksterlanddagen, ansichtkaarten met foto's van vroegere Landdagen en een speciaal vervaardigd logo dat de bezoekers op hun shirt konden laten drukken. De bewoners van Appelscha kregen een uitnodiging in de bus. Op vertoon hiervan had men gratis toegang. Verschillende dorpelingen maakten van deze gelegenheid gebruik.

Door de crisis leefde de belangstelling voor het anarchisme weer op. In diverse plaatsen ontstonden groepen die zich bundelden in de *Vrije Bond*. Deze vormde zichzelf om als anarchistische basisorganisatie, wat een aanzienlijke ledengroei als gevolg had. Daarnaast kwam de *Anarcho Syndicalistische Bond* (ASB) tot stand.

In 2009 werd elektriciteit opgewekt met 'pedal power'. Er moest het hele weekend gefietst worden om de stroomvoorziening voor licht en geluid in de grote zaal te verzekeren! Een bijzondere gast was de metselaar en meestervervalser Lucio Urtubia, die met zijn nagemaakte *traveler cheques* de toenmalige *First National City Bank* in de VS indertijd vele miljoenen dollars afhandig maakte. De 77-jarige Spanjaard financierde er de beweging mee. Ook de coöperatie *Longo Mai* uit Frankrijk/Zwitserland toog naar Appelscha om te praten over hun arbeidsverhoudingen.

Aandacht zou er de komende jaren zijn voor *Transition Towns*, een wereldwijde beweging van onderop ingegeven door de komende schaarste van fossiele brandstoffen en klimaatveranderingen. Prominent aanwezig in 2010 waren een drietal buitenlandse gasten, zoals de Palestijn Hazem Jamjoum, de jonge anarchistische publicist Gabriel Kuhn, alsmede de Griekse auteur en kunstenaar Tasos Sagris over het oproer in zijn land. Een jaar later stond de Amerikaanse publicist Aragorn op het programma. In 2012 trok de Zweedse feministe Kajsa Ekis Ekman een bomvolle zaal met haar ongezouten kritiek op de hedendaagse prostitutie. Haar centrale stelling is dat de meerderheid van de prostituees gedwongen dit werk verricht. Het was een topjaar met ruim zeshonderd bezoekers.

Het afgelopen jaar met het tachtigjarig jubileum ging gepaard met slechte weersverwachtingen, wat in jaren niet was gebeurd. De belangstelling verminderde daardoor flink, maar dit deed niets af aan de uitstekende stemming tijdens de dagen. Speciale gasten waren een tweetal geestverwanten uit Puerto Rico.

HULP AAN DE KLASSENVIJAND
Bijvangst 1

Het is als met de visser op zee: je krijgt te maken met veel bijvangst. Neem je die mee of kieper je het ongevraagde overboord? Ik merkte het de afgelopen jaren toen ik dagenlang op het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis naar sporen zocht over Hans Boslowits, de hoofdfiguur uit het magistrale debuut van Gerard Kornelis van het Reve, *De ondergang van de familie Boslowits.* Dat verhaal speelt zich af tussen 1930 en 1943. De familie Boslowits was bevriend met de familie Van het Reve. Als ik wat zou vinden, dan moest het op het IISG zijn. Dat klopte, maar ik zat er ook hele middagen zonder dat ik iets vond. Toch ging ik er nooit met lege handen weg. Ik had bijvangst. Het verschil met de visser is dat hij ongevraagde bijvangst heeft; het zit in zijn netten en omdat het de vraag is of hij het kwijt raakt, belandt al dat overtollig spul terug in de zee; dood of ten dode opgeschreven. Soms ligt er iets van op de markt: bot, zeeduivel of heek.
Mijn bijvangst is altijd gewild. Aardige brieven van stuk voor stuk interessante vrouwen en mannen uit een tijd die mij erg boeit: die eerste jaren van het communisme 'toen het nog wat leek te kunnen worden' en toen er op kunstgebied van alles gebeurde. Brieven tussen vrienden die later vijanden werden (David Wijnkoop en Willem van Ravesteyn), van Jan Romein wiens latere lidmaatschap van de communistische partij altijd met wat raadselen omhuld is gebleven ook al omdat zijn vrouw Annie er in haar herinneringen niet helder over is, van de latere hoogleraar in de wiskunde Dirk Struik, van Jacques de Kadt die al heel vroeg weinig eerbied toont voor het 'triumviraat' (Wijnkoop, Van Ravesteyn en Ceton) en van Henri Wiessing die hoewel communist (maar geen lid) een jarenlange epistolaire vriendschap in stand houdt met zijn politieke tegenvoeter Alexander Cohen, die op zijn beurt met een zekere nostalgie praat over zijn vroege anarchistische periode.

Verloren knopen

Waarom maak ik van die brieven kopieën, overigens ook al weer een teken dat ik aardig door de tijd wordt ingehaald want op het Instituut is de overgrote meerderheid van de onderzoekers met iPod en fototoestel in de weer. Ja waarom? Omdat ik het idee hebt dat ik er altijd nog iets mee kan doen. De tijd dringt wel. Maar ook omdat ik diverse figuren uit die oude tijd heb ontmoet, geïnterviewd zelfs. Van Ravesteyn, dik in de tachtig toen ik hem sprak en vervuld van een grenzeloos pessimisme omdat voetballers geëerd werden als nationale helden en er bijna niemand nog een Franse roman las. Charles de Gaulle was zijn politieke held geworden. Van Ravesteyns somberheid was al in de jaren 1926-1927 traceerbaar; in zijn brieven aan Wijnkoop draait hij daar niet om heen. Dirk Struik was, in de negentig toen ik hem sprak, niet alleen nog altijd overtuigd marxist maar ook nog vol geloof in de Sovjetunie, al waren daar, zei hij, inderdaad wat vervelende dingen gebeurd. De Kadt schrijft in zijn memoires *Uit mijn communistentijd* heel aardig over hem. Struik was een frisse, vlotte student met hart voor de zaak, altijd wat slordig gekleed alsof hij in de klassenstrijd knopen had verloren. Toen ik Struik met die typering van zijn vroegere bondgenoot confronteerde, moest hij lachen. Knopen verloor hij nog altijd al was het niet meer in de klassenstrijd. Een oude brief van de dan jonge student Struik krijgt dan voor mij een andere lading en je gaat zoeken 'of het er altijd al in zat'. Of weer anders: blééf het erin zitten?

Dubbelslachtig

Zo'n bijvangst was een brief van Romein die ik in het Wijnkoop-archief vond. Wijnkoop was, in de Tweede Kamer en in de Amsterdamse gemeenteraad, diep door zijn knieën gegaan. Hij had een dissident communistisch partijtje geleid dat wel trouw zwoer aan Moskou, maar door Moskou niet erkend was. Wijnkoop zei dat Romein objectief (en ik meen ook subjectief, wat nog erger was) schuldig was aan het helpen van de klassenvijand. Toen Romein zijn brief aan Wijnkoop schreef (21 oktober 1930), was deze in ieder geval al weer tot het heiligdom (de *Communistische Partij Holland*) toegelaten. Hij zou deze partij (én Moskou) trouw en dus kritiekloos in alle wendingen, leugens en geschiedvervalsingen steunen. Tot aan zijn dood in 1941.
In 1930 stond Romein buiten de partij; hij was geroyeerd omdat hij (te) bevriend bleef met Wijnkoop.
Maar nu Wijnkoop weer was toegelaten, waagde Romein een kansje. Zou Wijnkoop niet eens bij Lou de Visser, kamerlid en een vertrouweling van Moskou, willen infomeren naar de mogelijkheid van een nieuw lidmaatschap van hem en Annie? Hij wil zijn verzoek graag mondeling toelichten. "Ik ben wel bang, dat zolang de kinderen niet groot zijn, mijn politiek bestaan eenigszins dubbelslachtig (hetgeen niet hetzelfde is, meen ik, als dubbelzinnig), zal moeten blijven, maar dat wordt elken dag beter en alles lijkt me beter dan er buiten te blijven. Wel kan ik niet zeggen dat ik in de vijf jaar ruim, dat ik nu van De Tribune weg ben, van overtuiging ook maar eenigermate ben veranderd, maar de ervaring leert in het overgroote deel der gevallen toch, dat isolering op den duur verwijdering, wanbegrip en erger kweekt."
Blijkens een brief van Annie Romein-Verschoor aan de redactie van het partijdagblad *De Tribune* waarvan haar man tussen 1922 en 1925 de feitelijke hoofdredacteur was geweest, werd Romeins verzoek beloond. De Tribune had een bespreking gepubliceerd van Romeins *Machten van dezen tijd*, en die was Annie in het verkeerde keelgat geschoten. 'W.P.' stond er boven de brief (Waarde Partijgenoten) en ze sloot 'met kam. gr.' Annie protesteerde, want had de criticus er wel aan gedacht dat het boek niet op verzoek van de CPH was geschreven maar van een burgerlijke uitgeverij zodat 'Romein gemeend heeft deze gelegenheid te moeten aangrijpen om voor een betrekkelijk groot publiek de moderne politieke problemen zoveel mogelijk van historisch-materialistisch standpunt te belichten, al bracht dat vanzelf mee, dat hij zich anders, voorzichtiger en tactischer, maar niet onprincipiëler zou moeten uitdrukken dan hij dat voor een cursus-vergadering van p.g. zou doen?'
Dat Romein in een herdruk van hetzelfde boek voorzichtig vraagtekens zette bij de Moskouse processen, brak hem nog op. De communistische fractie in de Amsterdamse gemeenteraad stemde in 1938 bij monde van Wijnkoop tegen zijn benoeming als hoogleraar in de geschiedenis aan de Amsterdamse Gemeente-universiteit. Romein had de vijanden van de Sovjetunie een dienst bewezen. Een jaar later werd Romein alsnog benoemd; ditmaal stemden de communisten voor. Wanneer het lidmaatschap van de Romeinen is geëindigd, heb ik niet kunnen vinden. Wel dat Romein zijn hele leven op de communisten had gestemd. In zijn dagboek noteerde hij dat daar in 1958 een eind aan kwam 'gezien de volstrekte onvruchtbaarheid waartoe het wanbeleid van Paul de Groot de CPN veroordeeld heeft.'

Liefde en smeerlapperij

In mijn bijvangst zaten ook brieven van die wonderlijke *fellow traveler* mr. H. P. L. Wiessing die, verbazingwekkend, met Alexander Cohen nooit echt ruzie kreeg. Nog in zijn kort voor zijn dood uitgekomen memoires *Bewegend portret* houdt Wiessing staande, dat het in de Sovjetunie allemaal de goede kant uitgaat. Antisemitisme bestaat er niet (weet hij van zijn zoon die er woont en die dus een eerste klas bron is) en als er al uitwassen zijn geweest in het bestrijden van de klassenvijand, dan was dat te wijten aan Beria; 'een jood', schrijft Wiessing. Wat Beria niet was.
Had hij dan tegen de Sovjetunie géén bezwaren, de CPN werd helaas geleid door P. en die was bang voor intellectuelen en omringde zich daarom met 'gemakkelijk liegende kantoorjongens'. Met P. werd Paul de Groot bedoeld en zijn bezwaren tegen hem uitte Wiessing in brieven aan zijn vriend ir. S. J. Rutgers, trouw partijlid sinds 1909 en jaren

werkzaam in de Sovjetunie. Hij gold in de CPN als een eerzaam man, een onvermoeibaar strijder 'die nog met Lenin had geconfereerd'. Dat was zo ongeveer wat het voor Christenen is als ze aan de voeten van Jezus hebben gezeten of althans diens Woorden hebben 'verstaan'. Wiessing beklaagde zich in 1958 hoe Paul de Groot mensen als Gerben Wagenaar en Henk Gortzak had zwart gemaakt toen ze zich verzetten tegen De Groots almacht. Wiessing vergeleek De Groot die Stalin als zijn Grote Voorbeeld zag met Gerbrandy die hij in Londen had meegemaakt en een kopie trachtte te zijn van de zoveel grotere Churchill. Wagenaar en Gortzak waren, vond Wiessing, waardevolle mensen, hij kende ze, en toen ze het blaadje *De Brug* uitgaven had hij zowel *De Waarheid* als hun blaadje wat geld gestuurd. *De Waarheid* had zijn geld teruggestuurd.
Het slot van zijn brief aan Rutgers van 9 oktober 1958: "De wereldbeweging van het Communisme is de grootste liefde, die ik in mijn leven had, heb en hebben zal. Het boek, waaraan ik nu eindelijk mag werken (ik vond na tien jaar zoeken een uitgever) zal het je leren, als je het al niet wist. Maar dat mijn vrienden-geestverwanten geen enkele moeite doen om de smeerlapperij aan de top te helpen zuiveren in het belang van de wereldbeweging, dat bedroeft mij."
Het was voorspelbaar dat Rutgers geen krimp gaf. Hij had Wiessing al eerder gewaarschuwd: houd je er buiten. Dat bracht Wiessing blijkbaar toch niet op. Misschien had hij dát toch van Cohen geleerd: niet zwijgen als je onrecht bespeurt. In de partij strooide De Groot het verhaal rond dat Wiessing een Engelse spion was. In de Sovjetunie waren tienduizenden communisten voor minder doodgeschoten.

Van anarchist tot stalinist

Boeiend heb ik altijd de herinneringen van Jacques de Kadt gevonden. Vooral het eerste deel *Uit mijn communistentijd* uit 1965 werd gerecenseerd, maar trok toch, zoals De Kadt al had verwacht, weinig lezers. Kwam dat omdat hij over zijn persoonlijk leven zo uiterst terughoudend was? Een verliefdheid op een verpleegster toen hij als militair zijn voet had gekneusd en een stukje uit een gedicht dat hij aan haar opdroeg – daar moesten we het mee doen. De Kadt hield niet van 'psychologiseren' en al helemaal niet als het hemzelf betrof.
Toch zitten er hele rake typeringen in zijn boek, maar ook daar laat hij soms opzettelijk een naam weg. In zijn hoofdstukje *Op het bedelpad* noemt hij wel de in Bloemendaal wonende advocaat Piet Tideman van *De Nieuwe Gids* die *De Tribune* wil steunen mits De Kadt iedere week een uurtje met hem over Hegel kwam praten die hij ver boven Marx stelde. En dat bracht De Kadt dan weer 'onverwachte filosofische winst'.
Als De Kadt op verzoek van Jan Romein niet alleen in *De Tribune* gaat schrijven maar er ook bij sympathisanten geld voor moet ophalen, komt hij onder andere terecht bij een bemiddelde burger die voor zeer revolutionair doorging, "een zekere V. die het bestaan had zijn zoontje de voornamen 'Liebknecht, Adler, Waarheid' bij de geboorte mee te geven." Het was een oude, breed-gebaarde, nobelheid en wijsheid suggererende zot die, telkens als De Kadt geld kwam innen, een klaagrede hield over zijn financiële moeilijkheden en het onrecht dat hem in de wereld ten deel was gevallen. De Kadt had de indruk dat zijn heel veel jongere vrouw heel wat meer te klagen had van deze zich toen nog 'anarchist' noemende 'oude viezerik' die zijn vrouw vernederde waar de bezoeker bijstond. Het had De Kadt goed gedaan toen hij later hoorde dat de vrouw bij hem was weggelopen en hij had het grappig gevonden dat onze anarchist later tot een tomeloos aanbidder van Stalin was geworden en zijn laatste dagen had gesleten (hij was inmiddels straatarm geworden) als manusje van alles bij het communistische partijdagblad.

Ach, belangrijk is dat alles natuurlijk niet meer, maar ik ben mij altijd blijven afvragen wie toch die V. is. De Kadt kan geen opheldering meer geven en zijn archieven zijn verloren gegaan… In Nederland door de Duitse bezetting en in Indië door de Japanse verovering van onze voormalige kolonie. Lang niet alles is in de papieren terug te vinden.
Igor Cornelissen

OPROER EN OPSTAND
Hard Rain 21

De Engelse anarchist en activist Stuart Christie is al tientallen jaren actief als uitgever van boeken en tijdschriften over anarchistische onderwerpen. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw gaf hij het jaarlijks verschijnende *Cienfuegos Press Anarchist Review* uit, een overzicht van dat jaar verschenen anarchistische titels met uitgebreide toelichtende artikelen. Enkele jaren geleden begon hij een nieuwe uitgeverij, Christie Books, in samenwerking met PMBooks, en begon hij een nieuw tijdschrift in boekvorm getiteld *Arena*. Het eerste nummer had als thema film en anarchisme, besproken in *de AS* 168 (2009). Daarna bleef het lang stil en *Arena* leek een vroege dood gestorven. Toch verscheen tot ieders verrassing onlangs het tweede nummer, met als thema *Anarchists in Fiction*. Een boeiend nummer, met onder meer aandacht voor B. Traven, voor de Franse detectiveschrijver Leo Malet (beide auteurs werden besproken in *de AS* 157), voor Joseph Conrad en een artikel over onverwachte anarchistische thema's in boeken als *Winnie the Pooh* en *Lord of the Rings*. Opmerkelijk is een artikel met de gewaagde stelling dat Louise Michel, heldin van de Parijse Commune, in aanzet de werkelijke auteur zou kunnen zijn van Jules Verne's *Twintigduizend mijlen onder zee*. Dat lijkt op het eerste gezicht merkwaardig, maar de auteur weet zijn stelling goed te onderbouwen. Jammer is wel dat enkele van internet geplukte illustraties in het tijdschrift zo slecht zijn afgedrukt.
Over Stuart Christie gesproken, in *Buiten de orde* 2/2013, een vertaald interview met Christie over zijn opvattingen over anarchistische praktijk. Ooit werd Christie in Spanje gearresteerd toen hij op weg was een aanslag op dictator Franco te plegen. In hetzelfde nummer (dat trouwens een mooi omslag heeft) een artikel over de recente tentoonstelling van Nicoline van Harskamp over de anarchistische correspondentie van Karl Kreuger en een overzicht van dagelijkse repressie tegen activisten als PussyRiot en de Zwitser Marco Camendish, die al sinds 1989 vastzit. Jan Bervoets schreef voor dit nummer een verslag van de jubileumbijeenkomst van *de AS*, afgelopen februari.

Gevaarlijke vreemdelingen

De inhuldiging van Willem-Alexander tot koning leidde tot diverse uitgaven waarin gememoreerd werd aan eerdere koninklijke inhuldigingen, die van Juliana en Wilhelmina. In het aprilnummer van het populairwetenschappelijke tijdschrift *Ons Amsterdam* beschrijft auteur Eric Slot in zijn artikel 'Fileer gevaarlijke vreemdelingen' hoe de Amsterdamse politie in september 1898 alles uit de kast haalde om bij de inhuldiging van Wilhelmina (6 september 1898) te voorkomen dat er een aanslag op haar of koninklijke gasten zou worden gepleegd. Het was immers de tijd van het 'anarchisme van de daad', toen in Europa diverse aanslagen op regeringsleiders en leden van koninklijke huize werden gepleegd. De Amsterdamse politie hield diverse anarchisten in het oog en de hoofdcommissaris reisde naar diverse Europese steden om met andere politiekorpsen te overleggen over potentiële anarchistische aanslagplegers. Zo werd de Amsterdammer Poerstamper (verdere gegevens niet bekend) in het oog gehouden en kreeg men een tip dat de Italiaanse anarchist Luigi Lucheni mogelijk iets van plan zou zijn. Uiteindelijk gebeurde er niets verontrustends bij de inhuldiging. Het artikel sluit aan bij het

nawoord van historicus Bert Altena in het boek *Herinneringen van een Rotterdams revolutionair* van Piet Honig (Kelderuitgeverij, 2005). Altena maakt hierin melding van een mogelijke aanslag die Honig had willen plegen bij de inhuldiging van Wilhelmina, waarschijnlijk in samenwerking met Italiaanse anarchisten. Luigi Lucheni werd in Amsterdam niet aangetroffen, maar enkele dagen later, op 10 september 1898 vermoorde hij keizerin Elisabeth (Sissi) van Oostenrijk. Lucheni pleegde in 1910 zelfmoord in zijn cel. Het verhaal van Sissi leverde nog een reeks kleffe speelfilms op, met Romy Schneider in de hoofdrol.

Weg met Koning Gorilla!

Door de recente inhuldiging was er ook aandacht voor een voorvader van Willem-Alexander: koning Willem III, bijgenaamd Koning Gorilla. De VPRO plaatste op haar archiefsite een uitzending van *Het spoor terug* uit 1990 over Willem III, waarin met nagespeelde scènes en interviews een mooi historisch beeld wordt geschetst van de periode waarin deze koning opereerde en van de tegenstand die hij opriep, onder andere van de toenmalige anarchist Alexander Cohen. Diens briljante verdedigingsrede bij zijn veroordeling voor majesteitsschennis omdat hij 'Weg met Koning Gorilla! leve Domela Nieuwenhuis', had geroepen, is gepubliceerd is *de AS* 175. Het oorspronkelijke anonieme schotschrift uit 1887 waarin Willem III als gorilla werd betiteld, *Uit het leven van Koning Gorilla*, werd, uitgebreid ingeleid door historicus Dennis Bos, in 2002 herdrukt door Uitgeverij Aspekt (inmiddels verramsjt).

Om de Oranjedynastie te redden trouwde Willem III in 1879 met de jonge Emma van Waldeck-Pyrmont. In zijn, niet toevallig natuurlijk, dit voorjaar gepubliceerde boek *De Nachtwaker,* beschrijft thrillerauteur Tomas Ross een ingewikkeld complot waarin een ander licht wordt geworpen op de latere koningin-regentes Emma en haar dochter Wilhelmina. Was Wilhelmina wel de dochter van Willem III? Waar zijn de scabreuze tekeningen waarop Willem te zien zou zijn in compromitterende houdingen en is er inderdaad sprake van een illegale achterkleindochter? En wat is de rol van enkele anarchisten in deze intrige? Ross werkt op zijn beproefde wijze het plot uit, maar helaas zijn niet altijd alle lijnen even helder. Bovendien is Ross in zijn politieke kwalificaties van personen soms onduidelijk: weliswaar was in het laatste kwart van de negentiende eeuw het verschil tussen de anarchistische en communistische bewegingen nog niet helemaal uitgekristalliseerd, maar een anarchist was zeker niet per definitie ook communist, en andersom.

Opstand en repressie

Facetten van de opkomende – Amsterdamse – arbeidersbeweging in diezelfde periode van de negentiende eeuw zijn ook te vinden het boek *Het Palingoproer* van Martin Schouten, een gefictionaliseerde beschrijving van deze Amsterdamse buurtopstand in 1886 en de jacht die de politie maakt op veronderstelde oproerkraaiers, die achter het oproer zouden zitten. Schouten is onder meer auteur van het onvolprezen *De socialen zijn in aantogt* (Amsterdam, 1976) en *Marinus van der Lubbe 1909-1934* (Amsterdam, 1986). *Het Palingoproer* verscheen al eind vorig jaar maar werd in *de AS* niet besproken. Schouten geeft voor de lezer, voor zover valt na te gaan, een overtuigend beeld van het oproer en de sociale omstandigheden van die tijd. Hij weet op geloofwaardige wijze figuren als schilder/fotograaf Breitner en de literatoren van de Tachtigers met hun commentaar op de gebeurtenissen in het (spannende) verhaal te verwerken.

Het oproer werd door de politie met harde hand neergeslagen. Er vielen 26 doden.

Een andere negentiende-eeuwse opstand, die van de Parijse Commune van 1870/1871, was veel ingrijpender. De opstand van de Parijse bevolking tegen het centrale Franse gezag leidde tot een bloedige onderdrukking waarbij zo'n dertigduizend doden vielen, honderden deelnemers aan de opstand werden daarna alsnog geëxecuteerd en nog eens duizenden werden verbannen naar overzeese Franse gebiedsdelen. De Amsterdamse leesclub 'Les Pétroleuses' schreef en publiceerde over de Commune een brochure, waarin met name de rol van vrouwen tijdens de opstand wordt belicht: *De Parijse Commune, anarchisme en de rol van vrouwen*.

Groupe Arthur Lehning

Voor wie enigszins op de hoogte is van leven en werk van Arthur Lehning (1899-2000), levert het boekje *Arthur Lehning*, uitgegeven door Les editions du monde libertaire (red. Alayn Dropsy) niet veel nieuws. Lehning gaf in 1997 een interview aan een Franse radiojournaliste: over zijn tijdschrift *i10,* zijn uitgaves van het verzameld werk van Bakoenin, zijn vriendschap met Mondriaan, zijn ideeën over anarchisme en zijn tijd in Berlijn en Spanje. Bij nader inzien vond Lehning het interview toen niet geschikt voor uitzending en het verdween in het archief van het radiostation. De opname is onlangs op de één of andere wijze terecht gekomen bij een Franse anarchistische groep die zich de Groupe Arthur Lehning noemt, in de Franse streek de Creuse. Lehning woonde de laatste jaren van zijn leven in het nabijgelegen departement de Indre. Dropsy schreef het interview uit en maakte er dit boekje van. Voor de spelling van Nederlandse namen had hij wel enige raadpleging mogen doen.

Martin Smit

MAOÏSTEN & ANDERE TRIVIA
Dubbele boterham met kaas 7

Het is naast het treurige nieuws zelf extra treurig dat ik van het overlijden van Albert Ledder pas vernam door middel van de gedrukte, papieren *de AS*. Het zegt iets over (het gebrek aan) de anarchistische beweging in Nederland en derzelver uitingen, en het bewijst – dat zal zeker sommigen plezieren – dat geschreven en gedrukte media belangrijk blijven.
Omdat deze serie alleen al door de titel verwijst naar koffiebar *Roodmerk* moet ik beslist Jan Bervoets (zie *de AS* 181/182) terechtwijzen over een mogelijke scène van Albert met megafoon op het balkon terwijl de pui al kapotgereden wordt door de Macht. Hij moet dan welhaast café *Het Hoekje Om* bedoelen, een gekraakt voormalig café dat dus weer zijn functie vervulde, – het was als *Het Hoekje* opgegeven door de eigenaar omdat het op het metrotraject lag. *Roodmerk* is pas jaren later verkwanseld voor prettige nieuwbouw voor het kapitaalkrachtiger segment van de woningmarkt dat een soort natuurrecht heeft op het wonen in oude binnensteden, bijvoorbeeld. Albert blijft aanwezig als achtergrondstraling in deze serie en misschien op de voorgrond soms, dat overzie ik nu niet.

Mao en zeug met biggen

'Marcuse CIA-agent' zei het omslag, – het was weer eens een argument om een *Rode Tribune* te kopen, wat ik eigenlijk trouw deed bij ieder nummer. Wat het opgewarmde kliekje vertelde was geen nieuws: Herbert Marcuse maakte er geen geheim van dat hij in naoorlogs Europa bij de inlichtingendienst van de VS (*OSS*) gewerkt had in de waarschijnlijk ongerechtvaardigde verwachting bij te dragen aan de denazificatie. Maar gezien zijn status bij kritische, naar meer democratie strevende studenten moest er van maoïstische kant tegen hem gestookt worden met oud nieuws. De *Rode Tribune* drukte verder grote stukken af van de hand van kameraad Lenin of kameraad Mao en omdat zij niet altijd handig waren met het verluchtigen van hun blad zag ik hier – onvergetelijk – een keer een zeug met biggen bij afgebeeld met daaronder het wijze devies van Mao: Verbeter de varkensteelt! Hetgeen verder niet in de tekst voorkwam.
In de nazomer van 1970 beleefde de *Kommunistiese Eenheidsbeweging Nederland (marxisties-leninisties)* haar mooiste uren bij de spontane havenstaking in Rotterdam, niet gesteund door de staatsbonden en in Rotterdam stelde de *CPN* niet veel voor, zodat de maoïsten plotseling solidariteit organiseerden door geld in te zamelen en dweilploegen (tegen stakingsbrekers) te formeren. De heersers in Den Haag en elders waren beducht voor deze grote onbeheerste stakingsactie, die evenwel alsnog door toedoen van de *CPN* tot een einde gebracht moest worden want echt organisatietalent was ook weer niet voorhanden bij een afsplitsing van deze partij waarin vooral studenten zich konden vinden.

Een heuse arbeider!

Ze hadden een heuse arbeider weten te strikken op het congres in Tilburg *Kapitalisme in de jaren '70*. Een havenstaker die ons kwam vertellen dat je vroeger met een portemonnee vol centen een emmer groente kon halen. En nu was dat omgekeerd. Denk je eens in, een heuse arbeider met echte arbeidersverhalen. Gejuich van het studentenvolk dat ook eens met arbeiders wilde solidariseren. De modelstaker herhaalde de grap dus nog maar eens, en een KEN-bons vatte hem begrijpelijk samen om ons toehoorders duidelijk te maken hoever onze wereld van die van deze heuse arbeider afstond, – en niet alleen geografisch. Ik was eerlijk gezegd wel gewend dat iedere cent werd omgedraaid, zeker in de jaren vijftig, maar ja, ik ben dan ook nooit maoïst geworden die juichte bij het ontmoeten van een arbeider. (Autobiografische notitie: mijn vader en moeder hebben elkaar ontmoet bij de Bata, de schoenenfabriek. Dus u begrijpt…).
De *Rode Tribune* heeft nog maanden kunnen teren op de roem van deze staking, die aanleiding was tot een hele stakingsgolf die de staatsbonden toen opeens wél steunden, – omdat er loonsverhoging te halen leek, vooral in de metaalsector. Maar met de *kommunistiese* eenheidspret was het al spoedig gedaan. Nog geen jaar later lagen ze uit elkaar, de *Kommunistiese Partij Nederland (marxisties-leninisties)* en wat de voortzetting van de *KEN (ml)* zou zijn. De eerste noemde haar blad *De Tribune* en dan weet u vast al dat dit de latere *Socialistiese Partij*, tegenwoordig *Socialistische Partij* geheten, zou zijn.
De maoïsten waren vergeleken met de Federatie, zeker in haar eerste anderhalf jaar in Amsterdam, in zoverre een paradijs dat er – na wat ik eerder heb geschreven hoef ik niet meer terug te deinzen – volop meisjes in rondliepen en nog mooie en lieve ook. Dit laatste was wat moeilijk te verwerken. Voor mijn gevoel schond bijvoorbeeld B. de partijdiscipline door de *Repressie Revue* te colporteren (ik was als redacteur de constante bij het blad, en medeoprichter, - hierover een andere keer). Ik heb nooit durven vragen of dit nu alleen uit instemming met de inhoud was, wat niet mocht van de Partij. Met een mengsel van schaamte en lichte grijns denk ik terug aan het meisje dat ik achterop had en door de stad heb gereden, op zoek naar de demonstratie die wij blijkbaar kwijt waren geraakt. Voor verder contact moest ik evenwel Lid worden en dat was een stap te ver.

Bonzen en meiden

Antoine Verbij schrijft in zijn *Tien rode jaren* dat de maoïsten bestonden uit vier mannelijke bonzen en zes mooie meiden, geen van de laatsten wordt genoemd. Altijd leerzaam. Ik herinner mij R., prominent in het blok aanwezig toen Gerben en ik, de anarchistische afvaardiging in een maoïstische Vietnamdemonstratie, spontaan hun de leuze aanreikten 'Ho Ho Ho Chi Minh, 't Vietnamese volluk wint'. Of neem S., die overdag waakte bij de Marokkaanse 'witte' illegalen*) die hun toevlucht hadden gezocht in een kerk en wier plaats ik (onder vele anderen) 's nachts enkele keren heb overgenomen (want als vrouw alleen bij 176 Marokkaanse mannen, dat waagde zij er niet op), maar toen was ze al geen maoïste meer. Dan Y., die ik *Het Parool* zag rondbrengen in de buurt en die op mijn opmerking dat dit toch wel een erg rechtse krant was antwoordde: "Het is tenminste niet *De Waarheid*." Zij, en vooruit, om het zestal te voltooien voeg ik mijn toenmalige schoonzusje L. toe, van wie ik ook het een en ander heb kunnen observeren, illustreerde hoe irrelevant het maoïsme al voor de dood van de naamgever zelf was geworden.
In Peking had men besloten dat Moskou de grote vijand was en plotseling moest iedere toegeving aan stijl en subcultuur van toenmalig links opgegeven worden: netjes trouwen, want dat deden 'gewone mensen' ook, heren geen lang haar en net in het pak, enzovoort, en politiek: vóór de NAVO zijn, als schut tegen het Sovjetgevaar. Het maoïsme manoeuvreerde zich in een hoek waar niemand er nog op zat te wachten en de inlichtingendienst kon er met gemak een heel eigen *Marxistisch-Leninistische Partij Nederland* op nahouden, compleet met onthaal in Peking, want wat deed het er toe?

De SP, en dat strekt haar tot eer, is niet meegegaan in deze gekte en is op zijn manier relevant gebleven, – wat er van linksheid, laat staan maoïsme, is overgebleven hoef ik hier niet te verhalen.
André de Raaij

*) Illegale importarbeiders die volledig hun premies betaald hadden maar als dank weggestuurd zouden worden zonder plichtplegingen. Inderdaad, het was een 'linkse hobby' deze mensen niet zo te laten behandelen, dus als de huidige fascistische legende hierop gebaseerd is – wat ik niet geloof – dan beken ik schuld en weet ik meer mensen die 'schuld' hebben te bekennen.

TUSSEN ANARCHIE EN ANARCHISME
Uit het land van Proudhon 22

Om het nog eens op te halen: *anarchie* verwijst naar een toestand van orde zonder *opgelegde* regering en zonder *opgelegde* regels. *Anarchisme* betreft de ideologie van waaruit over anarchie wordt gesproken en gehandeld. En de anarchistische beweging is het veel-facettige gezicht, dat die ideologie reflecteert in een veel-frontenstrategie.
In beknopt bestek (122 pagina's) behandelt de Franse politicoloog Édouard Jourdain het anarchisme onder de eenvoudige titel *L'anarchisme* (La Découverte, Paris, 2013). Jourdain is een van de redacteuren van het Franse anarchistische, studieuze tijdschrift *Réfractions*. De opzet van het boek ziet er als volgt uit. Eerst behandelt hij een aantal leerstukken van de grondleggers van het negentiende-eeuwse anarchisme: Proudhon, Bakoenin, Kropotkin, Stirner. Daarna bekijkt hij wat er in de marges van het anarchisme zoal gedacht is en vraagt hij vervolgens aandacht voor het revolutionaire anarchisme en de verschillende libertaire uitingen ervan (van het attentaat–anarchisme tot 'mei 1968'). Onder de 'actualiteit van het anarchisme' komt hij te spreken over de veelheid van anarchistische theorieën, de libertaire gevoeligheid in de twintigste eeuw, zoals bij mensen als Camus en Orwell, en de veelheid van libertaire praktijken.
Zo'n boekje kan alleen in Frankrijk verschijnen (groter lezerspubliek). Een vertaling is te overwegen, zij het met enige aanpassing voor het Nederlands lezerspubliek.

Anarchisten

In Frankrijk is er belangstelling voor een Nederlandse anarchist, getuige de fraai verzorgde uitgave van een niet eerder gepubliceerd interview met *Arthur Lehning* (onder deze titel uitgekomen bij Les Éditions du Monde libertaire, Paris, 2012). Het is Alayn Dropsy die het bezorgde. Aan het interview voegde hij een korte biografische schets en een uitleiding toe. Een historisch document!
Hoewel we er niet veel over horen, ze zijn er wel: Chinezen die in het anarchisme zijn geïnteresseerd. Een van hen, de schrijver Ba Jin of Pa Kin (1904-2005), kreeg opnieuw aandacht, nu van het onregelmatig verschijnende Franse anarchistische bulletin *À contretemps* (nummer 45, maart 2013). Daarin diverse artikelen van de Franse sinoloog en anarchist Angel Pino. Hij belicht de anarchistische periode van Ba Jin (ongeveer van 1921 tot 1950), van wiens werk ook een en ander is opgenomen. Uit betrouwbare Franse bron begreep ik, dat er voor het in het Westen ontwikkelde anarchisme relatief grote belangstelling is vanuit hedendaags China.
Een anarchist die het niet aan aandacht ontbreekt, is de geograaf Élisée Reclus (1830-1905). Ronald Creagh – mederedacteur van *Réfractions* – verzorgde een mooie uitgave over de eerste reis die Reclus maakte naar het zuiden van de VS, onder de titel *Élisée Reclus et les États-Unis*. Naast een korte biografie van Creagh, legt deze ook de betekenis van de reis uit met betrekking tot de ontwikkeling van Reclus als geograaf. Verder nam Creagh van Reclus diens reisbeschrijving op onder de titel *Fragment van een reis naar New Orleans* (uitgegeven door Noir et Rouge, Paris, 2013).
Nu weet ik wel dat het internationale situationisme met Guy Debord (1931-1994) als grootmeester, niet met het anarchisme mag worden verward. Maar er zijn raakvlakken en er is sprake van wederzijdse, personele beïnvloeding. Ik verzuim dus niet te vermelden dat de Franse nationale Bibliotheek (BnF, Parijs) een grote Debord tentoonstelling heeft georganiseerd, die half juli afliep. Er is een ruim gedocumenteerde bundel over uitgegeven, met een overvloed van beeldmateriaal en teksten van en over Guy Debord en het internationale situationisme onder de titel *Guy Debord. Un art de la guerre* (BnF/Gallimar, Paris, 2013).

Kiesrecht

In het Franse geboortestadje van Reclus, Sainte Foy de la Grande (ter hoogte van Bordeaux), zijn 'les Reclusiennes' actief, onder meer ten behoeve van onderzoek en beheer van een archief betreffende de familie Reclus. Deze zomer hebben deze Reclusianen hun zomeruniversiteit georganiseerd (8-14 juli). Eén dag ervan heb ik meegemaakt, zaterdag 13 juli. In een ochtend- en een middagsessie kregen tweemaal vijf sprekers voor 10-15 minuten de gelegenheid om vanuit hun discipline of visie het woord te voeren over het onderwerp 'Stemmen en representatieve democratie'. Daarna volgde een discussie met de ruim vijftig aanwezige toehoorders.
Het onderwerp was ingegeven door een uitspraak van Reclus: 'Het hebben van kiesrecht is een teken van waardigheid, weigeren te stemmen is een teken van scherpzinnigheid'.
Over het kiesrecht voor buitenlanders – een discussie die in Frankrijk de gemoederen bezighoudt – wijdt het cultureel-politiek tijdschrift *Vacarme* (nr. 63, voorjaar 2013) een artikel. Het past in het bredere perspectief van de overige onderwerpen, waarvan het totaal te typeren is als 'Van *enclosure* tot Fort Europa'.
Enclosure verwijst naar het opheffen van de *commons*, de gemeenschappelijke weidegronden in Engeland van enkele eeuwen terug. Inmiddels is zowat elke 'publieke ruimte' onder neoliberale druk geconfisqueerd door degenen die het geld er voor hebben. En om nieuwkomers van buiten Europa aan de grenzen ervan te stuiten, wordt dat gebied tot een fort gemaakt, met dranghekken en prikkeldraad, bewaakt door Frontex. Dit is een Europees agentschap, dat zich bezighoudt met de bescherming van de buitengrenzen van Europa.

Veiligheidskapitalisme

Dit alles geschiedt voor 'onze' veiligheid. Maar we weten beter, zeker als we de Opsteltens en de Teevens aan het werk zien. Het gaat om het kunnen instellen van een 'staat van beleg' ter verdediging van kapitaalsbelangen. Dat is een juridisch complex. Het is uitvoerig geanalyseerd en beschreven door de Franse onderzoeksjournalist Jérôme Thorel onder de titel *Attentifs Ensemble L'injonction au bonheur sécuritaire* (Opgelet allemaal! Aanmaning tot veilig geluk) (La Découverte, Paris, 2013).
Thorel beschrijft het veiligheidskapitalisme, dat het mede moet hebben van cowboys als Opstelten en Teeven (hoe komt het toch dat die twee meer en meer op John Wayne gaan lijken?; 'The only law is the law of the gun', zie de film *The man who shot Liberty Valance*). Elke juridische pennenstreek van die twee brengt miljoenen euro's extra in het laatje van de veiligheidsindustrie. Zeker, Thorel schrijft met name over Frankrijk, maar je kunt regelmatig de Nederlandse equivalenten ontdekken.

Slow science

Ontdekken wil je ook als je wetenschap bedrijft, tenminste dat hoop je. Het verrichten van wetenschap kan op verschillende manier geschieden. Het wetenschapsbedrijf dat gekoppeld is aan de industrie heeft het meeste belang bij mensen die ontdekkingen doen, die winst (zullen) opleveren. Voor dat soort wetenschap is de term *fast science* in gebruik en dat spoort met *fast food* (snel klaar, beperkte kwaliteit en beperkt houdbaar).
Een andere manier van wetenschap bedrijven is ook mogelijk. De Belgische opstandige wetenschapsfilosoof Isabelle Stengers pleit daarvoor in haar bijdrage *Une autre science est possible!* Ze noemt het een manifest voor een verlangzaming van de wetenschappen of wel *slow science*. Haar tekst is opgenomen in een bundel met gelijkluidende titel als die van haar bijdrage (La Découverte, Paris, 2013).
Stengers jut onderzoekers op om te stoppen met het zich 'rationeel denkende hersens van de mensheid' te wanen; ze moeten weigeren hun expertise te laten dienen om de ongerustheid van de publieke opinie te sussen, weigeren om groei te propageren in een wetenschappelijke vooruitgang, die zonder meer in staat zou zijn de maatschappelijke problemen op te lossen…
Thom Holterman

VONNIS MAAKT VAN MANNING EEN SPION

Sterke verhalen 14

Het vonnis dat de krijgsraad in Fort Meade (Maryland, VS) eind juli heeft uitgesproken over Bradley (nu Chelsea) Manning is door nogal wat commentatoren, zoals bijvoorbeeld in de Volkskrant (1 aug.) met enige opluchting begroet. Op dat moment was de strafmaat nog niet bekend (die is intussen vastgesteld op 35 jaar, de uitkomst van een in de VS gebruikelijke absurdistische optelsom voor straffen op afzonderlijke aanklachten). De relatieve opluchting na het vaststellen van de schuld valt hier intussen bij in het niet. Maar deze betrof het afwijzen van de aanklacht 'hulp aan de vijand', een afwijzing die volgens diverse gevestigde media een opsteker voor de persvrijheid zou zijn. Het onbewezen verklaren van die kernaanklacht kan echter absoluut niet gezien worden als bewijs voor een rechtvaardig vonnis en een waardige gang van zaken in dit proces. Van de aanklachten waarop Manning wél is schuldig bevonden zijn er namelijk drie gebaseerd op de beruchte *Espionage Act* van 1917 en die wet is een regelrechte bedreiging voor het vrije handelen van journalisten, die informatie publiceren afkomstig van klokkenluiders. De bekendste slachtoffers van die wet zijn Julius en Ethel Rosenberg die in 1953 ter dood werden gebracht; inmiddels weten we hoezeer dat op bedenkelijke gronden is gebeurd. Dezelfde wet uit de Eerste Wereldoorlog werd ingezet tegen de klokkenluider van de Pentagon Papers, Daniël Ellsberg, die de oorlogsmisdaden van de Amerikanen in Vietnam aan de kaak stelde. Dat proces werd gestaakt nadat gebleken was dat president Nixon opdracht had gegeven voor een inbraak in het kantoor van Ellsbergs psychiater in de hoop stukken te vinden waarmee Ellsberg kon worden afgeschilderd als gevaarlijke gek.

Anachronistische wet

Dat de militaire justitie in de VS deze anachronistische wet nu opnieuw gebruikt tegen Bradley Manning is geen teken van kracht, maar juist van zwakte. Manning is de eerste klokkenluider tegen wie deze spionagewet met (voorlopig) succes is toegepast. Een gevaarlijk precedent. Dit vonnis maakt Manning namelijk tot spion. Dat dit zonder meer bespottelijk is, kan ieder met gezond verstand eenvoudig beredeneren. Een spion biedt informatie aan, meestal voor materieel gewin, aan buitenlandse mogendheden of de meest biedende partij. Wat is een spion anders dan iemand die de vijand helpt? Hiervan is in de zaak Manning evenwel geen enkel bewijs overgelegd, noch is er ook maar een begin van bewijs geleverd dat hij ook maar iemand schade heeft berokkend. Oftewel, zoals Julian Assange van *WikiLeaks* terecht tot Mannings verdediging heeft aangevoerd: 'waar is het slachtoffer'? Ook daarom is het onbewezen verklaren van die ene aanklacht 'hulp aan de vijand' eigenlijk een dode mus.
Wat betreft het publicatiemedium waar Manning zijn verzamelde informatie over het optreden van de Amerikaanse krijgsmacht in Irak en Afghanistan aan heeft aangeboden hebben de aanklagers in het proces klip en klaar gesteld dat het daarbij niet uitmaakte of het om *WikiLeaks* ging of om gevestigde media als de *New York Times* of de *Washington Post*, waar Manning zijn materiaal eerder tevergeefs had proberen te slijten. Een belangrijk punt, omdat dit de mogelijkheden voor de VS om *WikiLeaks* tot illegaal medium te verklaren stevig beperkt. De *Times* en de *Post* hebben overigens later, net als *Der Spiegel, The Guardian, Le Monde* en talrijke andere gezaghebbende bladen ruimschoots uit de op *WikiLeaks* ingerichte ruif mee gesnoept. Dat heeft deze media, logisch redenerend op basis van dit vonnis, dus feitelijk medeplichtig gemaakt!

Media instrumenten van spionage

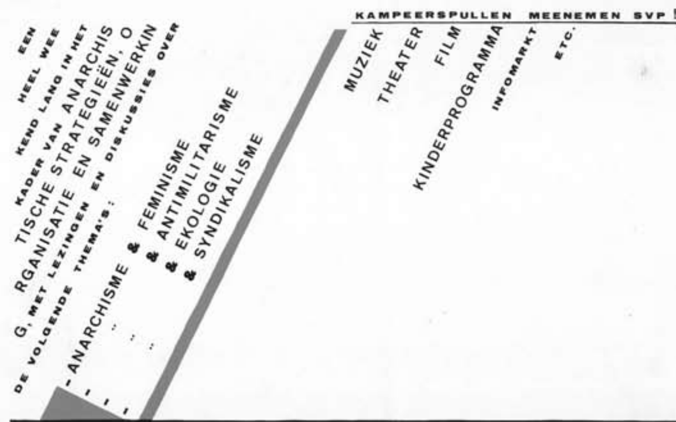
Als Manning kan worden veroordeeld, zoals nu is gebeurd, voor het (doen) publiceren van geclassificeerde documenten, dan zijn daarmee impliciet alle media en journalisten

die informatie van *WikiLeaks*/Manning hebben doorgegeven te bestempelen als instrumenten van spionage. En laten we ons niet vergissen, zoals nu weer is gebleken staan op misdrijven uit de *Espionage Act* straffen van vele jaren gevangenis tot levenslang en – zie de Rosenbergs – zelfs de doodstraf.
Ook enkele andere aanklachten waarop Manning nu is veroordeeld zijn bedenkelijk. Daarbij gaat het om de *Computer Fraud And Abuse Act* (CFAA). Dit is de wet waarvan gezegd wordt dat die begin dit jaar heeft geleid tot de zelfmoord van Aaron Swartz, de gedreven adept van het vrije internet die zich geconfronteerd zag met een steeds hevigere vervolging voor hack-activiteiten van bijvoorbeeld een database met rechterlijke uitspraken en een ander bestand met talrijke wetenschappelijke artikelen. Hij zag zich geconfronteerd met torenhoge schulden aan boetes en dreigde vele jaren het gevang in te moeten voor activiteiten uit idealistische overwegingen. De strafmaat op bepalingen uit deze CFAAA zijn overdreven hoog, zelfs *first offenders* kunnen voor één ongeautoriseerde computerinbraak tot vijf jaar gevangenisstraf krijgen. Op andere voorschriften staan sancties van twintig jaar en zelfs levenslang. De verhouding tot de vermeende schade, ofwel de ernst van het 'misdrijf' is hier compleet zoek.

Verhulling en intimidatie

Tenslotte nog één ander opmerkelijk gegeven aan dit proces. Met Manning is degene aangepakt die de wereld heeft ingelicht over smerige oorlogspraktijken, zoals marteling en willekeurige executie van burgers door Amerikaanse militairen; regelrechte schendingen van Amerikaanse wetten én van internationale mensenrechtenverdragen. Van deze oorlogsmisdadigers zijn echter veruit de meeste *niet* berecht, laat staan disciplinair bestraft. De schutters in de helikopter boven Bagdad uit de video *Collateral murder*, die met hoorbaar genoegen ongewapende burgers neerschoten, zijn zelfs ontslagen van rechtsvervolging. In dat licht wordt duidelijk, dat het proces tegen Manning een verhulling van de eigenlijke waarheid moest dienen. Het beoogde effect is tweeledig: 1) de aandacht afleiden van het wangedrag van overheid en krijgsmacht en 2) potentiële nieuwe klokkenluiders intimideren, zodat zij zich extra zullen bedenken voor ze informatie gaan lekken. De verdediging van Manning koerst nu op een gratieverzoek aan Obama. Begrijpelijk, maar kansloos. Want Obama is, zie alleen al zijn fanatisme in de jacht op Assange en Snowden, hoogstpersoonlijk de architect van ook dit verachtelijke element van de *war on terror*.
Mannings besluit, kort na het uitspreken van het vonnis, om deze 'nieuwe fase van mijn leven' in te gaan als vrouw, zal haar detentietijd er niet makkelijker op maken. De eerste reactie van justitie in de VS op dat besluit was daar al een voorbode van: een hormoontherapie om het transgender-traject ook fysiologisch te voltooien wordt op voorhand niet toegestaan.
Boudewijn Chorus

BOEKBESPREKINGEN

ERNST TOLLER

Wat een fascinerend boek, de memoires van de Duitse revolutionair Ernst Toller, dat onlangs heruitgegeven werd! Ik begrijp nu pas goed waarom dit boek in de vooroorlogse anarchistische beweging zo populair was. "Wie de ineenstorting van 1933 wil begrijpen moet eerst de geschiedenis kennen van wat in 1918 en 1919 in Duitsland is gebeurd", schreef Toller in zijn bij Querido, Amsterdam verschenen autobiografie. Toller, een van de belangrijkste Duitse toneelschrijvers, schreef die woorden op de dag dat in het Derde Rijk zijn werk op de brandstapel werd gegooid. Een jaar later verscheen een Nederlandse vertaling, maar uitgeverij Schokland heeft voor een nieuwe vertaling gezorgd (en een mooi nawoord van Ewout van der Knaap).

Toller beschrijft zijn jeugd in een goed burgerlijk joods milieu, het isolement als gevolg van het dominante antisemitisme in het Duitsland van rond 1900, en verder zijn studietijd in Grenoble en zijn aanvankelijke geestdrift voor de Grote Oorlog. In de loopgraven komt hij tot inkeer en keert hij terug als pacifist. Min of meer tegen wil en dank raakt hij betrokken bij de revolutionaire arbeidersbeweging. Hij wordt voorzitter van de *Onafhankelijke Socialistische Partij* in München en vervult een leidende rol in de Beierse Radenrepubliek. In 1919 wordt hij daarvoor tot vijf jaar vestingstraf veroordeeld.

Vooral de laatste hoofdstukken geven een indringend beeld van die opwindende maanden en de wraakzucht van 'rechts'. En vanzelfsprekend gaan ze ook over het aloude thema hoe je met zo weinig mogelijk dwang en geweld een vreedzame en socialistische samenleving van de grond zou kunnen krijgen. (HR)

Ernst Toller, Een jeugd in Duitsland. Memoires 1893-1924. Serie Kritische Klassieken, Uitgeverij Schokland, De Bilt; gebonden, 230 pag.; 22,90 euro.

ANARCHY, EEN
BAANBREKEND TIJDSCHRIFT

Achteraf is precies aan te wijzen wanneer in Engeland het startpunt van daadwerkelijk creatief grafisch ontwerpen ontstond: 1962. In dat jaar liet uitgeverij Penguin Books haar traditionele vormgeving achter zich en verschenen de pockets met meer gedurfde en experimentele omslagen. In hetzelfde jaar startte *The Sunday Times* haar wekelijks bij de krant gevoegde magazine, geheel gewijd aan één thema, met omslagen, vormgeving en inhoud geheel afwijkend van alle krantenbijlages die daarvoor werden gepubliceerd.

In dezelfde periode bedongen en kregen artiesten in de muziekindustrie meer invloed op de vormgeving van de hoezen van hun platen: de hoes van *With The Beatles* (1963) bijvoorbeeld, daarvoor kozen The Beatles zelf de fotograaf. De door platenmaatschappijen gevolgde traditionele vormgeving van

CORRECTIE: ROODMERK

In zijn schets *Albert Ledder overleden* in *de AS* 181/182, schrijft Jan Bervoets dat het actiecafé Roodmerk, waar Albert Ledder onder andere actief was, gesitueerd was in de Bethaniëndwarsstraat in Amsterdam. Dit is onjuist, zo meldt *AS*-lezer Thijs Wierema. Roodmerk was gevestigd in de Bethaniënstraat. Wierema kan het weten want hij was halverwege de jaren zeventig eigenaar van het pand. Bervoets geeft bovendien een verkeerde voorstelling van zaken wanneer hij in zijn artikel de Bethaniën(dwars)straat in de Nieuwmarktbuurt situeert. De straat viel en valt niet onder de Nieuwmarktbuurt en is ook niet ten prooi gevallen aan de slopershamer die de Nieuwmarktbuurt zo hard trof. De scène die Bervoets beschrijft waarin Albert Ledder met een megafoon vanuit het pand van Roodmerk toeschouwers zou hebben toegesproken, moet zich op een andere plek – wellicht wel in Nieuwmarktbuurt – hebben afgespeeld, zo verklaart Wierema. In ieder geval niet in Roodmerk. Zie ook een opmerking hierover van André de Raaij in zijn rubriek in dit nummer van *de AS*.
Redactie

platenhoezen werd steeds meer ondergraven door creatieve geesten die zich niet langer aan de leiband van de platenbazen wensten te onderwerpen. Het leek alsof in die tijd een creatieve vormgevingswolk neerdaalde op het Verenigd Koninkrijk.
Het Engelse tijdschrift *Anarchy* (1961-1970), ontstaan in dezelfde tijd, legde met zijn vooruitstrevende omslagen een basis voor de vormgeving van toonaangevende tijdschriften in de jeugd-, jongeren- en undergroundcultuur van de jaren zestig en zeventig. Tijdschriften als *OZ* (1967-1973) en *IT* (*International Times*, 1966-1972), maar ook het Nederlandse *Hitweek* (1965-1969) en *Aloha* (1969-1974), beide onder de bezielende leiding van Willem de Ridder, zijn zonder meer schatplichtig aan *Anarchy*, al heeft De Ridder het Engelse tijdschrift misschien nooit onder ogen gehad. De vernieuwende tijdgeest en de revolutionaire sfeer in de jaren zestig bood, vooral in de jongerenbeweging, creatieve geesten de mogelijkheid te experimenteren met eigen, verfrissende ideeën en dan bleek er ook nog de mogelijkheid te zijn deze in praktijk te brengen.
In het recent verschenen boek *Autonomy* (Red. Daniel Poyner) zijn alle 118 omslagen van het tijdschrift *Anarchy* in kleur en op ware grootte opgenomen. In alle opzichten was *Anarchy* een baanbrekend tijdschrift: inhoudelijk wat betreft de onderwerpen die aan de orde kwamen, maar ook in de vormgeving van de omslagen.
Het tijdschrift ontstond echter min of meer toevallig. Het Londense anarchistische collectief Freedom gaf sinds 1886 een weekblad met de gelijknamige naam uit, waarin vooral gereageerd werd op actuele gebeurtenissen. Eén van de redacteuren, Colin Ward (1924-2010), voelde zich echter door deze formule beperkt. Hij wilde eigenlijk een tijdschrift dat dieper zou ingaan op thema's waarin anarchistische opvattingen beter tot uiting zouden komen. Hij zette *Anarchy* op, waarvan hij de enige redacteur was. Ward hield er een uitermate eigenzinnig redacteurschap op na: iedere bijdrage werd zonder enige correctie of redactionele bemoeiing geplaatst. Bovendien kreeg de door hem gevraagde grafische vormgever alle vrijheid.
Die vormgever was Rufus Segas. Deze verkeerde in anarchistische vriendenkringen, maar was in het dagelijks leven ontwerper van grafieken, diagrammen en staatjes voor het opinietijdschrift *The Economist*. Segas bleek de ideale omslagontwerper voor *Anarchy.* Met de thema's van het tijdschrift had hij affiniteit en in de vormgeving van de omslagen kon hij al zijn creativiteit kwijt. Segas was deels autodidact, maar leerde ook op de kunstacademie voor illustrator. Hij werd beïnvloed door de opmaak van nieuwe Engelse striptijdschriften als *The Dandy* en *The Beano* en cartoons in de krant *The Daily Mirror* en het satirische tijdschrift *Punch.*
Anarchy (de werktitel was oorspronkelijk *Autonomy*) bood een enorme verscheidenheid aan thema's: van onderwijs, verkeer, huisvesting, technologie, recht, verkiezingen, tot muziek, psychiatrie, ouderschap, arbeiderszelfbestuur en het Nederlandse Provo. Segas probeerde zoveel mogelijk variatie in zijn omslagen aan te brengen. Bij voorkeur diende het volgende omslag compleet af te wijken van het vorige. Hij verliet ook het traditionele gegeven om de naam van een tijdschrift bovenaan het omslag te plaatsen, zoals nu nog steeds vaak gebeurt. Op zijn omslagen is het soms zoeken naar de titel van het blad. De prijs van het blad weet hij iedere keer op grappige wijze in zijn ontwerp te verwerken: 'Why don't you buy Anarchy for 2s. 30c.?'

Het formaat van het maandelijks verschijnende *Anarchy* was wel elke keer hetzelfde: hoogte 21 centimeter, breedte 14 centimeter, maar Segas nam ook de achterzijde van het omslag mee in zijn ontwerp: voor- en achterzijde vormden een totaalontwerp. Daarom zijn in het boek *Autonomy* die omslagen uitgeklapt opgenomen. In een interview in het boek vertelt hij hoe hij te werk ging: vooral 'uit de losse pols'. Hij nam een A4-tje en maakte vervolgens op zijn keukentafel het ontwerp: het lege vak met vier hoeken fungeerde als een soort speeltuin, zo vertelt hij. Soms deed hij er een half uur over, soms een dag. Hij maakte stripachtige tekeningen, collages, soms paste hij alleen belettering toe, dan weer maakte hij een cartoon, hij gebruikte knipsels, foto's (desnoods jeugdfoto's van hemzelf, bijvoorbeeld een klassenfoto met hemzelf over het thema onderwijs) of een blow-up van een foto, maar hij liet vooral zijn fantasie de vrije loop. In zijn eerste ontwerpen hanteert hij als achtergrond vooral de kleuren geel en rood, waarop hij improviseert met tekeningen, collages en tekst. Later maakte hij meer gebruik van zwart/wit-foto's en blow-ups van foto's.
Niet alleen legde hij met zijn ontwerpen mede de basis voor een vernieuwende vormgeving voor alternatieve media in de jaren zestig en zeventig, de punk- en *fanzines* in de jaren tachtig, maar ook klinkt de echo van zijn werk nu nog door in onafhankelijke *zines* als *Love is the law*, *Day Job* en *The Modernist*. De makers van deze bladen zijn misschien niet op de hoogte van het werk van Segas, navolgers zijn ze wel.
De wijze waarop *Anarchy* een anarchistische visie gaf over maatschappelijke thema's, diepgravender dan in een actueel tijdschrift zou kunnen, het feit dat ieder nummer volledig gewijd was aan één onderwerp, maar ook formaat en vormgeving, vormden in 1972 bovendien de inspiratie voor het ontstaan van *de AS*. Nu we 183 nummers verder zijn, is dat eigenlijk nog steeds een hommage aan *Anarchy*. (MS)
Autonomy, the cover designs of Anarchy 1961-1970, Edited by Daniel Poyner. Hyphen Press, London 2013, ca. 30,- euro.

HET BEESTMENS IJJE WIJKSTRA

"IJje Wijkstra van Grootegast schoot vier polities in de ribbekast", zong de jeugd in 1929. In januari van dat jaar schoot de arbeider IJje Wijkstra in het Groningse Westerkwartier (het grensgebied van Groningen en Friesland) vier agenten dood, sneed ze de keel door en stak zijn eigen woning in brand. De veldwachters kwamen zijn vriendin Aaltje Wobbes halen. Zij moest zich voor de rechter-commissaris verantwoorden voor het verlaten van haar vijf jonge kinderen, waarna ze bij de vrijgezel IJje introk. Het drama leidde tot nationale beroering. Wijkstra moest wel een beestmens zijn. Een anarchist bovendien!
Barbertje moest hangen en een eerlijk proces kreeg Wijkstra niet. In hoger beroep werd hij veroordeeld tot twintig jaar celstraf. Voor de buitenmens Wijkstra, hij hield van de natuur en was stroper annex jager, een gruwel. Uiteindelijk ging hij er psychisch aan onderdoor en ondernam een zelfmoordpoging. Hij overleed in 1941 aan tbc in een krankzinnigengesticht in Woensel, bij Eindhoven.
Het is de verdienste van Libbe Henstra, die promoveerde op dit onderwerp, dat hij het verhaal van Wijkstra op basis van zeer uitgebreid, jarenlang onderzoek helder en completer dan in hiervoor verschenen publicaties voor het voetlicht heeft weten te brengen. Wijkstra blijkt allerminst een beestmens te zijn geweest. Eerder een overgevoelige, enigszins labiele vrijbuiter, die behalve als voeger en klompenmaker ook uit de voeten kon als muzikant en later ook goed bleek te kunnen tekenen.
Henstra plaatst Wijkstra in zijn tijd en omgeving, een rauwe werkelijkheid waarin de wegen onverhard bleven, straatlantaarns ontbraken en spookverhalen favoriete winterkost waren. Een trots en onafhankelijk man ook, die onder invloed van het *Handboek van de Vrijdenker* van Domela Nieuwenhuis atheïst werd. In zijn in gevangenschap geschreven herinneringen rekende hij zich als volgeling van de 'zoo hoogvereerden' Domela Nieuwenhuis, die het zelf denken en zelf handelen van de arbeiders bepleitte om tot lotsverbetering te komen. Wijkstra was een tijd abonnee op *De Vrije Socialist*, kocht boeken bij Gerhard Rijnders en was lid van vrijdenkersvereniging *De Dageraad*. In de (noordelijke) anarchistische beweging was hij echter niet actief en onbekend.
In de omgeving van Wijkstra had menigeen

lak aan het gezag en was wapenbezit niet ongewoon. Op een van zijn strooptochten leerde hij Hendrik Wobbes kennen, die een zekere luxe in zijn bestaan financierde met diefstal. Zo bezat hij een grammofoon ('spreekmasjien'). De liefde voor muziek maakte van IJje Wijksta een huisvriend. Nadat Wobbes was betrapt bij een diefstal van wol en tot celstraf werd veroordeeld, bleef Wijkstra weg, maar zwichtte voor het aandringen van diens vrouw Aaltje om weer contact te onderhouden. De twee kregen een affaire, die onder druk komt te staan als Aaltje bij IJje intrekt, nadat diens zieke moeder vanwege haar verzorging naar haar dochter was vertrokken.

Zij liet haar vijf kinderen onverzorgd achter en dat leidde er toe dat de autoriteiten haar ter verantwoording riepen. Aaltje lapte een uitnodiging om in Groningen te verschijnen aan haar laars, op grond waarvan de gehele politiemacht van Grootegast 's ochtends vroeg op 18 januari 1929 aan de deur bij Wijkstra stond te rammelen om binnen te dringen, met de dood van het viertal wetsdienaren tot gevolg.

Henstra zet vraagtekens bij de wijze van optreden van justitie. Waarom moest Aaltje Wobbes op deze wijze ter verantwoording worden geroepen? Het was vragen om moeilijkheden met de trotse Wijkstra van wie bekend was dat hij vuurwapens bezat. De autoriteiten tartten arrogant de vrijbuiter, die zich liet provoceren tot het onvoorstelbare. Dat is in het kort de toedracht van dit drama volgens Henstra. De auteur besteedt veel aandacht aan het proces waarin de destijds bekende Groninger joodse strafpleiter Levie als verdediger optrad. Hij bepleitte vergeefs psychologisch onderzoek, maar de rechtbank was vastbesloten Wijkstra als moordenaar te veroordelen tot levenslang. In hoger beroep werd wel onderzoek gedaan, maar sprak het psychiatrisch rapport het psychologische rapport tegen.

Helaas gaat Henstra niet in op de reacties vanuit de anarchistische beweging. Die waren er volop omdat de beweging door het drama in een kwaad daglicht werd gesteld. Weekblad *De Arbeider* bood zelfs verslag van het proces in Groningen en bepleitte psychiatrische behandeling van Wijkstra.

Het neemt niet weg dat Henstra een uitstekend boek over het drama heeft geschreven, dat in Noord-Nederland nog immer tot de verbeelding spreekt. (AH)

Libbe Henstra, Het teken van het beest, IJje Wijkstra en de geschiedenis van de viervoudige politiemoord, 18 januari 1929; Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2012, 360 pag. 24,95 euro.

HET DEMOCRATISCHE PROJECT

Op het moment dat ik mij zet tot een poging twee recente boeken, die oproepen tot waarachtige democratie, hier te bespreken vindt in Egypte een massamoord plaats op mensen die de (althans 'een vorm van') democratie serieus nemen. Een militair regime dat zijn legitimiteit ontleent aan een miljoenenmobilisatie op straat gaat demonstranten te lijf die opkomen voor het resultaat van verkiezingen. Hoe het ook verder gaat, al kan het niet meer goed aflopen, de gang van zaken illustreert wel dat de wereldwijde opstanden van de afgelopen jaren in laatste instantie draai(d)en om (meer) democratie, – van Tunesië via Madrid en Bahrein tot *Occupy Wall Street* en ook het Amsterdamse Beursplein. Het zijn dagen van revolutie, het is evenwel maar de vraag of er – net als in 1848 en '1968' (dat niet één jaar was) – ook inderdaad een machtswisseling plaatsvindt die zicht op (meer) democratie biedt.

Thomas Decreus beklemtoont in *Een paradijs waait uit de storm* de overwinning van 'het marktdenken', – iets wat zeker heeft plaatsgevonden de afgelopen vijfendertig jaar, maar men kan moeilijk stellen dat het enkel een overwinning van denken is geweest. Achter dit denken staan belangen en die hebben niets uit te staan met welke vorm van 'regering door het volk' ook. Welke vermeend-democratische legitimiteit de zittende regeringen in het zogenaamde rijke deel van de wereld ook hebben, verzet uit naam van de democratie is altijd gepast. Zeker nu het zogenaamde neoliberalisme en een van iedere productie losgezongen kapitalisme geld vraagt van de onmachtigen ter wille van de zeepbeleconomie van het bankwezen. De verovering van democratie door verzet is het paradijs dat ons vanuit de storm wordt voorgehouden (het verloren land komt er nog, in tegenstelling tot de poëtische diagnose van Walter Benjamin waarnaar de titel verwijst, dankzij gerechtvaardigd verzet).

Geprecariseerden, werklozen, de mensen in de wachtkamer voor een 'arbeidsmarkt', onvoorspelbaar en al, net als De Markt in het algemeen – of zijn het 'de markten', die legendarische entiteiten die altijd goed- of afkeurend reageren op politieke ontwikkelingen, – kan men nog in klassetermen denken? Arbeidende tegenover bezittende, niet-werkende klasse dus? David Graeber doet uit de doeken in *The democracy project* hoe de terminologie van 'de 99 procent' tot stand is gekomen, – het is niet bepaald een klassenanalyse, wel een geslaagde demagogische leuze. Het project van Graeber is de democratie van de straat of het plein, zoals tot stand gekomen en een tijd in stand gebleven in de herfst van 2011 in New York en vele andere plaatsen in de VS en daarbuiten. De Occupy-situaties (ik aarzel het woord 'beweging' te gebruiken, omdat er juist stabiliteit in aanwezigheid op een bepaalde plaats was) zijn beëindigd met de gebruikelijke smoezen van de Macht: veiligheid en – o zo belangrijk – hygiëne. Het is wellicht nog veel te vroeg om te beoordelen of dit alles inmiddels ten einde is, of '2011' als het ware een zuurdesem is dat doorwerkt en hoe het werkt is niet goed te bepalen. De legitimiteit van de kapitalistische verhoudingen is ter discussie gesteld en als een van de belangrijkste taken voor het verzet van of namens 'de 99 procent' noemt Graeber de herovering van het communisme. Hij volgt hier – zonder hen in dit verband te noemen – anarchistische denkers als Kropotkin, Maurin en James, die het communisme (gemeenschappelijkheid, onbaatzuchtigheid en wederkerig hulpbetoon) als vanzelfsprekend waarnemen in de maatschappij, iets wat het neoliberale ideologische offensief juist tot heden probeert te vernietigen. Het valt mij moeilijk op de dag dat ik dit schrijf de hoop die Decreus en Graeber wekken mee te voelen, terwijl de staatsgreep uit naam van de democratische revolutie in Egypte zich voltrekt. (AdR)

Thomas Decreus, Een paradijs waait uit de storm – over markt, democratie en verzet; EPO, Berchem (B); 159 pag.; 15,- euro. David Graeber, The democracy project – a history, a crisis, a movement. Spiegel & Grau, New York; 326 pag. 25,- euro.

POLITIEK ALS BEROEP

Wetenschap geeft helderheid over de dingen die voor ons belangrijk zijn, en politiek 'geeft ons de moed daarvoor op te komen'. Toch pleit Max Weber (1864-1920) er in zijn klassieke essays *Wetenschap als beroep* en *Politiek als beroep* voor om deze twee kwaliteiten gescheiden te houden. Een wetenschapper moet zich (wil hij iets betekenen, of iets proeven van wat wetenschap werkelijk is) specialiseren, en zich er helemaal ingooien. Dat houdt in dat je oogkleppen opzet. Weber haalt daarbij met instemming Tolstoj aan, die zegt dat wetenschap geen antwoord geeft op de twee belangrijkste vragen: 'Wat moeten wij doen?', en 'Hoe moeten wij leven?' Het komt volgens Weber zelden voor dat een wetenschapper ook goed is in de politiek – zegt deze toch iets over politiek dan moet voor het publiek duidelijk zijn wie er aan het woord is: de maatschappelijk betrokken burger met zijn persoonlijke overtuigingen of de onbevooroordeelde wetenschapper.

Zelf hield hij zich daar overigens niet aan. Zoals Hans Driessen schrijft in het nawoord van deze bundel: "In Weber streden de nuchtere wetenschapper en de verhitte demagoog voortdurend om voorrang."

De twee voordrachten hield hij in respectievelijk 1917 en 1919, waarbij vooral de tweede voordracht (*Politiek als beroep*) turbulent verliep. Het publiek bestond uit ongebonden, min of meer vooruitstrevende studenten, waaronder Webers 'vijanden ter linkerzijde': pacifistisch revolutionair gezinde jonge mensen. Deze waren het volstrekt oneens met de

kritiek die Weber uitte op mensen met hooggestemde idealen.

In *Politiek als beroep* legt Weber eerst uit wat hij onder politiek verstaat: het leiden of beïnvloeden, of daarnaar streven, van een politieke eenheid, dat wil zeggen: een staat, of groeperingen daarbinnen. Deze staat is gegrondvest op geweld. Het dagelijks middel van de politiek is de macht, met andere woorden: het dreigen met geweld. Daarna schetst hij de geschiedenis van de politicus. Eerst was het een erebaantje, steeds meer werd het een bron van inkomsten. Dan wijdt hij uit over de eisen waaraan een politicus moet voldoen, dit zijn volgens hem gedrevenheid, verantwoordelijkheidsgevoel en inschattingsvermogen.

Het interessantste deel van het betoog vind ik het onderscheid dat hij maakt tussen overtuigingsethiek en verantwoordelijkheidsethiek. Een politicus die de overtuigingsethiek aanhangt handelt vanuit een ideaal, maar is ongevoelig voor de gevolgen van zijn handelen. Die schuift hij (of zij) af op de wereld, of de domheid van de mensen. De overtuigingsethicus voelt zich slechts verantwoordelijk voor het opladen van het vuur van de overtuigingen, bijvoorbeeld het protest tegen sociaal onrecht. De verantwoordelijkheidsethicus houdt daarentegen rekening met de veel voorkomende tekortkomingen van de mensen, hij vindt dat hij niet het recht heeft ‘uit te gaan van hun goedheid en volmaaktheid, hij voelt zich niet gemachtigd de gevolgen van zijn eigen handelen voor zover hij die kon voorzien, op anderen af te schuiven.’ (RW)

Max Weber. Politiek als beroep, voorafgegaan door Wetenschap als beroep. Vertaald en van nawoord voorzien door Hans Driessen. Uitgeverij Vantilt, Nijmegen 2012; 120 pag.; 15,- euro.

VLAM IN DE PAN

“De meest zekere manier om de strijd te verliezen, is die niet meer aan te gaan.” Onder dat motto is een groep mensen bij elkaar gaan zitten om eens op een rijtje te zetten wat er in Nederland nodig is ‘om ook hier de vlam in de pan te laten slaan.’ De groep ging op zoek naar oorzaken van en verklaringen voor de Nederlandse lamlendigheid, waarbij onder meer het denken dat er geen alternatief is, vervreemding, individualisering en consumentisme de revue passeerden. Oplossingen voor de lamlendigheid worden gezocht in de richting van eigendom (van productiemiddelen) als machtsmiddel, internationale solidariteit en de noodzaak van minder welvaart. “Materiële welvaart inleveren lijkt niet revolutionair. Economische groei is echter noodzakelijk voor een kapitalistische samenleving. (–) Op grote schaal materiële welvaart inleveren (–) is een aanval op het kapitalisme in het hart van haar systeem.” Het laatste deel gaat over het organiseren van verzet.

De tekst werd gemaakt voor het *2.Dh5-festival*, een ‘samenscholing van activisten’ die jaarlijks bij elkaar komen om te debatteren en van alles uit te wisselen over ‘manieren om de wereld te versleutelen’. Van theoretische lezingen tot praktische workshops. En nu dus een pamflet.

Na het festival in november 2012 is de tekst verbeterd en uitgegeven als klein boekje. Prima initiatief. Wel jammer dat de teksten anoniem zijn, niet alleen in de zin dat de namen van de schrijvers ontbreken (zelfs geen voornamen), maar vooral dat de betogen zo zijn doorgekauwd tot een groepsstandpunt dat alle frisheid en spontaniteit eruit verdwenen is. Ook inhoudelijk heb ik er nogal wat kanttekeningen bij, zoals bij het naar mijn idee nogal ouderwets linkse denken vanuit een voorhoede die zich het hoofd breekt over hoe andere mensen te radicaliseren zijn. Dat mondt uit in zinnen als: “Sluit aan bij bestaande onvrede bij mensen en laat zien wat hun eigen aandeel daarin is.” Hierover zou nog veel te zeggen zijn, - en dat is ook uitdrukkelijk de bedoeling. Dit boekje is een aanzet, geen definitief antwoord. Reacties zijn welkom op info@2Dh5.nl (RW)

2.Dh5, Vlam in de pan, Uitgave van Baalproduktties & 2.Dh5; 2013; 48 pag.; 3,50 euro. Als e-book via archive.org/details/Vlam-In-De-Pan-2Dh5

VAN DE REDACTIE

Beste lezer,

***Van deze tweede editie van de eenenveertigste jaargang van *de AS* is een groot deel gewijd aan het tachtigjarig jubileum van de Pinksterlanddagen. *AS*-redacteur Arie Hazekamp schreef over deze voor anarchisten traditionele jaarlijkse dagen van debat, cultuuruitingen, kamperen en (soms) actie een stuk dat bij velen herinneringen zal oproepen, bij anderen herkenning en bij sommigen verbazing. Het artikel laat zich welhaast lezen als een *petite histoire* in vogelvlucht van de ontwikkelingen in de anarchistische beweging sinds de dertiger jaren in Nederland.**

Met ingang van deze editie vindt u een nieuwe rubriek in *de AS*, van de hand van Igor Cornelissen, journalist, onder meer voormalig redacteur van *Vrij Nederland* en expert op het terrein van de geschiedenis van het socialisme in Nederland. In de eerste aflevering van zijn *Bijvangst* getitelde rubriek is onder de kop 'Hulp aan de klassenvijand' zelfs een heuse primeur opgenomen. Een andere rubriek, *Hard Rain,* is deze keer niet zoals gebruikelijk geschreven door Hans Ramaer, die tot op heden twintig afleveringen van deze rubriek voor zijn rekening nam, maar door Martin Smit. Vanaf de volgende editie van *de AS* zal *Hard Rain* met *Dubbele boterham met kaas* worden omgesmeed tot een nieuwe rubriek, te verzorgen door André de Raaij. Om tenslotte te voorkomen dat *de AS* al te veel rubrieken gaat tellen, treft u in dit nummer ook de voorlopig laatste aflevering aan van Boudewijn Chorus' rubriek *Sterke Verhalen.

***Deze jaargang zullen nog twee nummers van *de AS* worden uitgebracht. In november verschijnt *de AS* 184 over 'het islamdebat' en in december *de AS* 185 over poëzie. De eerste editie van 2014 wijden we vervolgens aan de Eerste Wereldoorlog, die nu bijna een eeuw geleden uitbrak. (BC)**

DOMELALEZING: 17 NOVEMBER 2013

Op zondag 17 november houdt prof. Dr. Willem Frijhoff de traditionele Domela Nieuwenhuislezing. Hij zal spreken over de gevolgen van de ingrijpende bezuinigingen op cultuur die momenteel gaande zijn. De titel van zijn lezing is: 'Platte geesten. De duurzame gevolgen van gedachteloos bezuinigen'. De lezing begint om 14.30 uur en wordt gehouden in het F. Domela Nieuwenhuis-Museum, Minckelerstraat Heerenveen. Voorafgaand aan de lezing geeft Bert Altena een rondleiding door het museum, vanaf 13.00 uur.

Frijhoff is een vooraanstaand cultuurhistoricus met internationale faam. Hij was achtereenvolgens hoogleraar vroegmoderne geschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en aan de Vrije Universiteit Amsterdam.